

Marcin Matczak

Varsói Egyetem

marcinsmatczak@gmail.com

MIÉRT A BÍRÓI FORMALIZMUS ÖSSZEEGYEZTETHETLEN A JOGÁLLAMISÁGGAL

ABSZTRAKT

Ha egy bíró a törvény betűjét követi, az ítélete az utca embere számára szemellenzősnek tűnhet. A jogi szakemberek azonban formalisztikusnak minősítenék az ítéletet. Elméleti szempontból a formalista döntéshozatal korlátozza azon premisszák számát, amelyekre a bíró ítéletét alapozhatja. Arra kéri a bírót, hogy a jogi szöveg szó szerinti jelentésére összpontosítson, és hagyjon figyelmen kívül más értelmezési előfeltételeket, például a jogszabály célját vagy funkcióját, a jogalkotás történetét vagy - polgári jogi jogrendszerekben - a korábbi bírósági döntéseket.

A formalizmus mint a bírói választási lehetőségek korlátozásának művészete sokak szerint teljes mértékben összhangban van a jogállamisággal. Úgy tűnik, hogy egyszerre teszi lehetővé az értelmezési mérlegelési jogkör korlátozását és biztosítja a jogalkotó akaratához való hűséget. Ez ellentétben áll a mindent figyelembe vevő megközelítéssel, ahol a bírói döntéshozatal előfeltételei korlátlanok tűnnek, a mérlegelési jogkört ösztönzik, a jogalkotó akaratát pedig figyelmen kívül hagyják.

Ebben a tanulmányban bemutatom, hogy a formalizmus és a jogállamiság közötti látszólagos összeegyeztethetőség a jogi nyelv természetére vonatkozó sajátos feltételezésen alapul: ez a nyelv abban az értelemben kritériális, hogy megértéséhez a kritériumrendszerek szótári definícióira kell támaszkodni. Ez a feltételezés téves, és hibáit a kortárs nyelvfilozófia elméleti fejlődése tárja fel. Konkrétan a szemantikai externalizmus azt mutatja, hogy a nyelv jelentését nem lehet pusztán szótárak olvasásával feltárni, hanem ehhez egy adott kommunikációs közösség nyelvi gyakorlatának vizsgálatára, valamint az egyes jogi kifejezések történetének és funkciójának megismerésére van szükség.

Mivel a jogi nyelv természete eltér a formalisták által feltételezettől, a formalizmus és a jogállamiság összeegyeztethetősége összeomlik. A jogi nyelv jellemzőinek ilyen eltorzított szemléletével a formalizmus nem tudja biztosítani a jogi nyelvhez való hűséget. Ez a tanulmány bemutatja, hogy a definíciók alkalmazásán alapuló bírói döntések nagyon gyakran meglepőek a jog címzettjei számára; ez ellentmond a jogállamiság egyik fő alaptételének, nevezetesen a bírósági ítéletek kiszámíthatóságának. Ennek következtében a jogállamiság a jogértelmezés más, mérsékelten nem formalista megközelítését igényli. E megközelítés keretében a bírák az értelmezési premisszák szélesebb körén alapuló döntéseket hozhatnak, és ezáltal jobb kiszámíthatóságot biztosíthatnak.

1. BEVEZETÉS

Ez a cikk a jogalkalmazás hagyományosan bírói formalizmusnak nevezett módszerének kritikai értékelését nyújtja. A formalizmus általában véve mereven követi a törvény betűjét, még akkor is, ha az eredmény igazságtalannak tűnik, vagy ha ellentmond a józan észnek. A jogfilozófiában a formalizmus a jogalkalmazás elmélete, amely számos értelmezési elméletet foglal magában, köztük a textualizmust és az originalizmust¹. A formalizmus meghatározó jellemzője az a meggyőződés, hogy a rendelkezésre álló értelmezési premisszák számának korlátozásával a jogászok értelmezési lehetőségeinek száma is hasonlóan korlátozott lesz. Ez a korlátozás különböző formákat ölthet: a textualizmus esetében annak elismerésével egyenlő, hogy a jogi szöveg számos lehetséges olvasata közül csak az "egyszerű" a helyes²; az originalizmus esetében pedig abban áll, hogy a jogi szöveg rendelkezésre álló értelmezéseinek számát az eredetire korlátozza³. Az értelmezési premisszák formalista korlátozásának más formái is léteznek: a formalizmus nem veszi figyelembe a jogszabályok célját, és nem fogadja el az általános elvek alkalmazását az adott esetre. Inkább az úgynevezett "világos vonalú" és "helyileg leginkább alkalmazandó" ⁴ szabályok alkalmazását támogatja, még akkor is, ha alkalmazásuk eredménye nem egyeztethető össze ezekkel az általános elvekkel.

Az igazságügyi formalizmus nem pusztán elméleti konstrukció, hanem folyamatosan összefonódik mindennapi életünkkel. Találkozunk vele, amikor bírósági vagy hatósági ügyeket intézünk, és gyakran csalódást tapasztalunk, amikor a bürokratikus *modus operandi* sajátos, formalista racionalitásával szembesülünk. Ezt a csalódást a frusztráció táplálja, amikor ügyünkben látszólag a józan ész ellenében döntenek. Az ilyen döntésekről gyakran azt halljuk, hogy a törvény úgynevezett betűje diktálja őket, és ez a megközelítés kiábrándítja azokat a bíróságokkal vagy hatóságokkal foglalkozó embereket, akik azt várják, hogy a döntéseiket az igazság diktálja. A formalizmusból való kiábrándulásnak hosszú története van: már i.e. 1-ben Cicero megfogalmazta a *Summum ius, summa iniuria*, "A legfőbb törvény, az

---

¹ Bix (2004) a formalizmust a jogértelmezéssel kapcsolatos vélemények olyan csoportjaként határozza meg, amely magában foglalja mind a textualizmust, mind az eredeti jogalkotói szándékkal összhangban lévő helyes értelmezésként elfogadó egyéb véleményeket.

² A textualizmus támogatja az úgynevezett "plain meaning" (D'Amato 1991, passim; Ross 1995, passim), amelyet a nyelv szemantikai autonómiájából, azaz a nyelvnek a beszélő szándékától független jelentéstartalom közvetítésére való képességéből fakadó, kontextuális jelentésként értelmeznek. Lásd Schauer (1988), 527. o.

³ Lásd Solum (2008)

⁴ Schauer (1988), p. 522

a legnagyobb igazságtalanság" (Cicero 2008, I, 10, 33): a törvény betűjéhez mereven ragaszkodó ítéleteknek gyakran kevés közük van az igazságossághoz.

Mi az oka a törvény betűje és az igazságosság közötti szakadéknak? Nem feltétlenül a döntéshozó hibájából vagy rosszindulatából: komoly érvek szólnak amellett, hogy a jogi kérdések eldöntése során a formalizmust alkalmazzák. Ezek az érvek közé tartozik a jog kiszámíthatóságának és stabilitásának fokozása, valamint a bírói mérlegelés korlátozása. Az ilyen érvek arra készítetik a formalistákat, hogy azt állítsák, a bíró feladata nem az igazságszolgáltatás végrehajtása, hanem az, hogy hagyja, hogy a jog önmagáért beszéljen, anélkül, hogy korrigálná azt, még akkor is, ha az rosszabb eredményt hoz, mint amit a józan ész előírna.

Ezzel az állásponttal összhangban a formalisták azt állítják, hogy az optimális jogi eljárás a jogi döntést vezérlő értelmezési premisszák számának csökkentését vonja maga után, ami abban nyilvánul meg, hogy a jogi kultúra jogi szövegén kívüli értékeket nem vesznek figyelembe⁵. Ez az érv egyértelműen vonzó, mivel a formalizmusról széles körben úgy vélik, hogy összhangban van a jogállamiság⁶ eszméjével.

Ez az írás megkérdőjelezi a formalizmus és a jogállamiság állítólagos összeegyeztethetőségét. Ennek elsődleges oka nem pusztán az, hogy a formalista módszerekhez ragaszkodó ítéletek igazságtalanok, hanem az, hogy egyszerűen nem egyeztethetők össze a jogállamiság eszméjével, mert figyelmen kívül hagyják a jogi nyelv természetét. A jogi nyelv természete olyan értelmezést igényel, amely nem szűkíti le az értelmezési premisszák körét a jogszabály szövegének a kontextuális jelentésére - ez a formalizmus központi tétele.

A következőkben először felvázolom a formalizmus fő jellemzőjét, és bemutatom a formalizmus és a jogállamiság állítólagos összeegyeztethetőségéről szóló érvelés szerkezetét. A dolgozat második részében a szemantikai externalizmusra támaszkodom, hogy megkérdőjelezzem a jogi nyelv természetére vonatkozó formalista nézetet. Arra a következtetésre jutok, hogy a jogi nyelvhez való hűség és a jogállamiság eszményének megvalósítása a jogértelmezés mérsékelten nem formalista, nem redukcionista megközelítését igényli.

---

⁵ Schauer (1988), p. 520

⁶ Lásd Scalia (1997), 25. o.: "A textualizmussal szemben megfogalmazott kritikák közül a legértelmetlenebb Elektronikusán elérhető a következő címen:

<https://ssrn.com/abstract=2831477>

az, hogy "formalista". A válasz erre az, hogy *persze, hogy formalista!* A jogállamiság a formáról szól").

2. MI AZ A BÍRÓSÁGI FORMALIZMUS?

Hagyományosan a 19. század végén tevékenykedő jogász-akadémikusok egy csoportját, főként a Harvard Law Schoolból, tekintik a klasszikus formalizmus⁷ képviselőinek. A klasszikus formalisták azt tanácsolták a bírának, hogy kerüljék a politikai szereplő szerepét, és elvárták, hogy a bíróságok "deduktív" megközelítést alkalmazzanak az ítékezésben⁸. Ez utóbbi abban áll, hogy mechanikusan vagy automatikusan általános kategóriákból vagy fogalmakból következtetésekhez jutnak, anélkül, hogy figyelembe vennék a politikai, erkölcsi vagy gyakorlati szempontokat⁹. A klasszikus formalisták úgy vélték, hogy a jognak három követelménynek kell megfelelnie: először is, determinálnak kell lennie, ítéletei a normák tényekre való alkalmazásából következnek; másodsor, szisztematikusnak kell lennie, viszonylag elvont fogalmak és elvek koherens struktúráját létrehozva; harmadszor pedig autonómnak kell lennie, normáit kizárólag jogi forrásokból, nem pedig a vallás, a filozófia vagy a politikai gazdaságtan¹⁰ vitatható állításaiból kell levezetnie.

A korai kritikák a klasszikus formalizmus¹¹ öt tulajdonságát azonosították:

- a) a jog autonómiája - az a meggyőződés, hogy a jogi kérdések megoldását csak a joganyagban kell keresni, anélkül, hogy a jogon kívüli forrásokra hivatkoznánk;
- b) textualizmus - az a meggyőződés, hogy a jogi érvek vezető forrása a jogi szöveg, és nem például a jogszabályok célzatos értelmezése;
- c) konceptualizmus - az a meggyőződés, hogy (i) jogi fogalmak (mint például a tulajdon vagy a szabadság) azonosíthatók a jogszabályok vagy bírósági ítéletek elemzésével, és (ii) a bírósági vitarendezés alapjául szolgáló részletes szabályok logikusan levezethetők ezekből a fogalmakból;
- d) originalizmus - az a meggyőződés, hogy a törvényhozás története vagy egy jogi szöveg eredeti értelmezése az olvasók által a szöveg megszövegezésének idején.

---

⁷ Cox (2003), 57-58. o.

⁸ Duxbury (1995), p. 9.

⁹ Bix (2004)

¹⁰ Szürke (1999)

¹¹ Cox (2003) és Grey (1999)

döntő szerepe van a jogi szöveg¹² kétértelműségével kapcsolatos értelmezési kétségek megoldásában;

- e) a jogalkalmazás folyamatának "geometrizálása" - az a meggyőződés, hogy a jogalkalmazás eredménye egy belsőleg konzisztens, szisztematikus és racionalizált jog. A jogrendszer ebből az aspektusból az euklideszi geometriai rendszerhez hasonlít, tételekkel és axiómákkal, amelyben egy jogi kérdésre a rendszer logikájára hivatkozva lehet választ adni, és ez a válasz ezért tökéletesen deduktív és mindig biztos; a klasszikus formalizmusnak ezt az elemét "mechanikus jogtudománynak" is nevezték¹³.

Mechanikus jellegén túlmenően a formalizmus a mai formája (az úgynevezett "új formalizmus") "azáltal, hogy megkülönbözteti a leghelyesebben alkalmazható jogi norma szó szerinti mandátumát valamilyen vitathatóan jobb eredménytől, amely a tényezők szélesebb körének figyelembevételével érhető el, erősíti a jogrendszer rendszerszintű elszigeteltségét, vagy zártságát"¹⁴. Ez a megoldandó jogi kérdés "szűk" értelmezését eredményezi; a formalizmus korlátozza az értelmezési területet, és így tagadja, hogy egy adott esetben léteznek más ésszerűen lehetséges értelmezések is, mint a jogi szöveg¹⁵ megfogalmazásán alapuló értelmezés. Az ezzel ellentétes álláspont szerint a jogszabályok alkalmazásakor minden rendelkezésre álló érvet figyelembe kell venni, és nem szabad a kiválasztott érvekre, különösen a jogi szöveg nyelvi értelmezésére szorítkozni.

A formalizmus nem tagadja, hogy van választásunk abban, hogyan értelmezzük egy adott szabályt; inkább úgy véli, hogy saját célja az, hogy korlátozza ezt a választási¹⁶ lehetőséget. A formalisták valójában az úgynevezett "menekülési útvonalakat" kívánják lezárni: az *ad hoc* alkalmazott értelmezési manővereket, amelyek célja a jogalkalmazás nemkívánatos hatásainak elkerülése, amelyek egy szó szerinti szabály adott esetre való¹⁷ mechanikus alkalmazásából erednek. A menekülési útvonalak tipikus példái a következők

---

¹² Ez a tanulmány nem a bírói formalizmus originalista ágára összpontosít. Egyes érvei azonban, különösen a formalizmusnak a rendes értelemmel kapcsolatos kritériális megközelítésével kapcsolatos érvek, relevánsak lehetnek az eredeti jelentés tekintetében, ahogyan azt az originalisták meghatározzák.

¹³ Pound (1908)

¹⁴ Schauer (1988), p. 522.

¹⁵ Schauer (1988), p. 512.

¹⁶ Schauer (1988), p. 521

¹⁷ Schauer (1988), p. 519.

a jogalkotási előzményekre vagy a jogszabály szövegének¹⁸ szándékolt jelentésére támaszkodva. A formalista dogma az összes ilyen menekülési útvonalat lezárja a rendelkezésre álló értelmezési premisszák számának csökkentésével. A választási lehetőségek ilyen módon történő korlátozását a következőkkel indokolják: először is, a jogrendszer nem tartalmaz menekülési útvonalként működő szabályokat; másodsor pedig, hogy a döntést hozó személynek nincs joga olyan szabályt alkotni, amely *ad hoc* menekülési¹⁹ útvonalként szolgálna. Az ilyen útvonalak létrehozásának lehetősége megnövelné a bírói mérlegelés mozgásterét az egyéni preferenciák, nem pedig maga a jog által motivált döntések meghozatalára, amire a bírának nincs felhatalmazásuk²⁰. Ezért a szó szerinti jelentésre való összpontosítás megszünteti a bíró azon képességét, hogy eltérjen a jogszabály egyértelmű jelentésétől, és ezáltal a bírói jogalkotásra²¹ való képességét.

Úgy tűnik, hogy a formalizmusról²² szóló különböző beszámolókból egy uralkodó vonás rajzolódik ki: az értelmezési premisszák *redukcionizmusa*. Ez abban áll, hogy az értelmezési folyamat egy adott tényezőre összpontosít: a szövegre, például egy jogi szabályozás egyértelmű jelentésére, és minden más tényezőt - például az értelmezett rendelkezés célját vagy funkcióját, erkölcsi vagy politikai elveket - figyelmen kívül hagy (Sunstein²³, Pildes²⁴ és mások²⁵). Az értelmezési premisszák redukcióját elsődleges tényezőnek tekintik a formalizmus jogállamisággal való összeegyeztethetőségének biztosításában. Ezt a kompatibilitást a következő szakaszban tárgyaljuk.

3. A BÍRÓI FORMALIZMUS ÉS A JOGÁLLAMISÁG

A formalizmus népszerűségének egyik fő oka a jogállamisággal való látszólagos összhangja. A jogászok körében elterjedt nézet, hogy a szigorúan vett

---

¹⁸ A formalizmus az egyik jelentésében "az, amit mások "textualizmusnak" neveznek - az az állítás, hogy a jogszabályokat és alkotmányokat aszerint kell értelmezni, hogy mi az egyszerű jelentésük, és nem (ahol ez más lenne) a mögöttes céljuk vagy a szövegezőik szándéka szerint (Bix, 2004).

¹⁹ Schauer (1988), p. 520.

²⁰ Eskridge (1990), p. 648

²¹ Eskridge,(1990), p. 656

²² A szakirodalomban a formalizmus számos más beszámolójával is találkozhatunk, amelyeket a következőként értelmezünk: annak elutasítása, hogy az ügyek megoldása során a jogi szabály szemantikai értelmezését figyelembe véve a választás szabadsága fennálljon (Hart 1961, 124-130. o.); túlzott támaszkodás az írott szabályok kanonikus nyelvezetére (Llewellyn 1962, 183-188. o.); az a vélemény, hogy a szabályok mechanikus alkalmazása igazságos (Kennedy 1973, 355351. o.); a rendelkezésre álló értelmezési lehetőségek mesterséges leszűkítése (Tushnet 1506-15071502., o1985.,).

²³ Sunstein (1999), p. 639

²⁴ Pildes (1999), p. 612

²⁵ Michelman (1999), p. Kennedy936, (1976), p. és 1687Huhn (2003), p. 309

csak a jogi szövegre és más értelmezési előfeltételek mellőzésével biztosítja a jogállamiság megvalósulását, nem pedig az emberek²⁶ uralmát. Ezt az álláspontot az indokolja, hogy a jogi szöveg a legátláthatóbb értelmezési premissza, míg a szövegen kívüli premisszákra való hivatkozás magában hordozza a szelektív választás lehetőségét (mert olyan sokan vannak) és a félreértés lehetőségét (mert homályosak).

Mind a formalizmus, mind a jogállamiság elve arra törekszik, hogy korlátozza az egyéni emberi tényező hatását a jogalkalmazásra, és elsőbbséget adjon a jogot²⁷ megtestesítő, autonóm módon értelmezett jogi szövegnek. Ennek az ideológiának a forrásai visszanyúlnak "Montesquieu azon állításaihoz, hogy egy köztársasági politikai rendszerben a törvény a szuverén közakarát aktusa, amely visszatartja minden ember, így a bíró önkényes ítélezését is. A demokráciának világos és pontos törvényeket kell alkotnia, hogy korlátozza a bíró önkényét"²⁸.

A formalizmus és a jogállamiság elvének összeegyeztethetőségét a formalista ítélezés különböző jellemzői is alátámasztják; ezek közé tartozik a jogászok²⁹ értelmezési szabadságának (diszkrécionális jogkörének) tényleges korlátozása, valamint a jognak a bírák politikai, erkölcsi és egyéb egyéni preferenciáinak³⁰ hatásától való megóvása. Ezzel a formalizmus kezeli az ügyvédek aggályait a bírák³¹ politikai döntéseivel kapcsolatban, amelyek eltérhetnek a demokratikus többség³² döntéseitől.

Úgy tűnik, hogy a formalizmus elősegíti a jogalkalmazás folyamatának kiszámíthatóságát, és ezáltal a jogbiztonságot - a jogállamiság³³ elsődleges elemeit. A formalizmus a jogi szöveg egyszerű jelentésére való összpontosításával arra az intuícióna apellál, hogy az értelmezés során a jogalkotó elvárásainak legkézzelfoghatóbb bizonyítékaihoz és a nagyközönség számára leginkább hozzáférhető joganyaghoz kell nyúlnunk. Csak a jogalkotási folyamatban elfogadott szöveg számít jognak, a parlamenti képviselőknek a törvény céljával vagy funkciójával kapcsolatos meggyőződése nem. Mivel egy törvény ismeretének forrása a szöveg, bizonyos értelemben igazságtalan lenne, ha az értelmező döntésekben a szövegre támaszkodnánk

---

²⁶ Burton (2004), p. 141

²⁷ Lásd Scalia (1997), passim.

²⁸ Kozak (2002), p. 78.

²⁹ Schauer (2008), 433-434. o.

³⁰ Lásd Craig, Hodder-Williams (1996), p. és2 Craig (2003), pp. 92-111.

³¹ Barak (2005), p. 54

³² Eskridge (1990), p. 667

³³ Schauer (1988), p. 549

más alapokon, különösen a jogalkotás történetére, mint a jogalkotó szándékának mutatójára (*non quod voluit sed quod dixit*): először is, az olyan premisszák, mint a jogalkotó szándéka vagy a szabályok célja nem könnyen hozzáférhetőek a nagyközönség számára, másodsor pedig eltérő értelmezéseknek vannak kitéve. A jogi értelmezésnek a jogszabályszövegtől eltérő alapon történő levezetése ahhoz vezet, hogy olyan kötelezettségeket rónak a polgárokra, amelyekről a polgároknak nem volt lehetőségük tudomást szerezni, mielőtt cselekedeteiket megtették volna. Az ilyen döntés nyilvánvalóan meglepő lesz a nyilvánosság³⁴ számára. A nyilvánosan közölt szövegtől eltérő premisszák bevonása a döntéshozatali folyamatba akár kötelezettségek *utólagos* létrehozásának is tekinthető, ami egyértelműen ellentétes a jogállamisággal.

A formalisták állításai erős érvek mellett, hogy a jogalkalmazás folyamatának inkább *szabályalapú döntéshozatalnak* kell lennie, mint olyan *konkrét érvelésnek*, amelyben a szabály alapjául szolgáló elveket közvetlenül az adott esetre alkalmazzák. Az előbbi egyenlő a szabály alkotójának való engedelmeskedéssel, az utóbbi az értelmező független döntése. Az értelmezési premisszáknak a szabály szövegéből levezetettekre való redukálása csak elősegíti a szabályalapú döntéshozatalt. és jobban megfelel a jogállamiságnak. Ezzel szemben a szövegen kívüli premisszákra, többek között a szabály céljára alapozott döntés lehetővé teszi az értelmező számára, hogy személyes preferenciáit és előítéleteit bevonja a döntéshozatalba, és mint ilyen, inkább az emberek uralmához, mint a jog uralmához hasonlít.

Összefoglalva, a formalisták szilárdan hisznek abban, hogy hűek a jogállamisághoz, mivel megközelítésük a jogalkotó nyelvére összpontosít, megkísérelve azt értelmezni és dekódolni a szabályokat. Mint ilyen, a bírói formalizmus gerince a jog nyelvéhez való hűség. Ha valaki képes bebizonyítani, hogy a formalizmus nem biztosítja ezt a hűséget, akkor összeomlik a jogállamisággal való összeegyeztethetősége. Az alábbiakban bemutatom, hogy a jogi formalizmus mint jogalkalmazási módszer nem felel meg a jog nyelvének döntő szemantikai jellemzőinek. Mint ilyen, a formalizmus nem felel meg a jog nyelvi jellegének, és így összeegyeztethetetlen a jogállamisággal, amely - mint fentebb bemutattuk - a nyelvben gyökerezik, és attól függ.

A következőkben egy újfajta szemantikai elemzést alkalmazok a jogi szövegre azzal a céllal, hogy igazolni tudjak egy antiredukcionista állítást, nevezetesen, hogy az értelmezési folyamatban használt premisszák redukciója téves stratégia, ha valaki megpróbál hűséges lenni a jogi szöveghez. A nyelv természete a közelmúltban kifejlesztett

³⁴ Sunstein (1999), p. és654 Adler (1998), p. 248

szemantikai elméletek (együttesen "szemantikai externalizmus" néven ismert³⁵) eltérő megközelítést igényelnek, amely az értelmezési premisszák mérsékelt kiterjesztéséből áll.

A dolgozat következő részében kifejtett megfontolások arra a következtetésre vezetnek, hogy az értelmezési premisszák számának szükséges csökkentésére vonatkozó formalista állítások nem elégíthetik ki sem leíró, sem normatív törekvéseiket. Ami az előbbit illeti, nem váltják be az ígéreteket, mert pontatlan képet festenek az értelmezési folyamatról. Normatív állításként is kudarcot vallanak, mert az értelmezés súlyos és indokolatlan leegyszerűsítéséhez vezetnek, ami helytelen következtetéseket eredményez. Ami a legrosszabb, hogy ezek a túlzott leegyszerűsítések meglepő értelmezési eredményekhez vezetnek, aláásva ezzel a jogállamiság egyik alappillérét: a bírói döntések kiszámíthatóságát.

4. A BÍRÓI FORMALIZMUS ÉS A JOG NYELVE

A nyelv két látásmódja

A jelentés kérdését általában, és különösen a jogi szövegek jelentésének kérdését kétféleképpen lehet megközelíteni. Az első, amely a jelentés deskripcionista elméletén alapul, azt feltételezi, hogy a kifejezések jelentése és referenciája egyrészt a beszélő által szem előtt tartott kritériumrendszer, másrészt a valóságban lévő tárgy és e kritériumrendszer³⁶ közötti illeszkedés függvénye. Ebben a megközelítésben (amelyet *szemantikai internalizmusnak* nevezünk) a beszélő szándéka irányítja, hogy a kifejezés hogyan utal a valóságra. Amikor a beszélő egy bizonyos kifejezést használ, bizonyos kritériumokat tart szem előtt, amelyek a kifejezés jelentését alkotják; annak meghatározásához, hogy a beszélő mire utal, a befogadónak azonosítania kell egy olyan tárgyat, amely megfelel ezeknek a kritériumoknak. Ez a megközelítés a definíciókat használja a jelentés közvetítésének fő eszközeiként. Mivel a definíciók olyan kritériumok összességei, amelyeknek egy tárgynak meg kell felelnie ahhoz, hogy a definíció hatálya alá tartozzon, az értelmezés e megközelítésen belül a nyelven kívüli tárgyak (pl. dolgok, emberek és körülmények) és a definíciókban meghatározott kritériumok összevetéséből áll.

A jelentés második megközelítése, az úgynevezett *szemantikai externalizmus*, a leíró, kritériális elmélettől egy olyan elmélet felé mozdul el, amely kijelenti, hogy "*a jelentések egyszerűen nincsenek a fejünkben*" (Putnam, 215-271. o1975.). A

jelentéskeresés során a szemantikus externalizmus

---

³⁵ Lásd Kallestrup (2012)

³⁶ Lásd Kripke (1991), 25-29. o.

elhagyja a kritériumi megközelítést, és a társadalmi gyakorlatban használt konkrét szavak használatához fordul, amely - a szabványos szóhasználat tartós hagyományának köszönhetően - meghatározza, hogy a nyelven kívüli valóságban előforduló tárgyakra és helyzetekre milyen referenciák vonatkoznak. Egy szó jelentését annak a valóságnak a természete alapján azonosítjuk, amelyre az adott szó utal, azaz a külső valóságnak az adott szó által szisztematikusan jelzett jellemzői alapján.

A szemantikai externalizmus sok tekintetben különbözik internalista megfelelőjétől, és e különbségek közül néhány különösen fontos a jogelméleti szakemberek számára. *Először is*, a szemantikai externalizmus szerint nem a beszélő szándéka vagy tudása határozza meg, hogy a valóság mely elemeire utalnak a beszélő szavai. A hivatkozást inkább e kifejezések használatának hagyománya határozza meg. Egy szó vagy mondat olyan állapotra utal, amelyre hagyományosan (azaz viszonylag hosszú idő óta és jellemző módon) emberek egy bizonyos csoportja hivatkozik. A szemantikai externalizmus tehát eltolja a hangsúlyt a szerzőről, és helyette az ő szavaira, valamint a szöveget létrehozó és értelmező kommunikatív közösség nyelvi gyakorlatára, illetve a benne³⁷ hivatkozott valóságra összpontosít. A beszélő szándékolt jelentése az értelmezés szempontjából már nem releváns. A szándékra való összpontosítás helyébe a szavak és a valóság közötti kapcsolatra való összpontosítás lép, a szóhasználat egyes múltbeli eseteiben.

Másodszor, a jelentés már nem leírásként (Mill, Russell) vagy leírások halmazaként (Searle) értelmezhető. Egy szó jelentésének meghatározásához nincs szükség definícióra, amelyet olyan kritériumok összességéként értelmezünk, amelyeknek a referensnek meg kell felelnie. Amit meg kell határozni, az azoknak a tulajdonságoknak vagy állapotoknak az összessége, amelyekre ez a szó a múltban utalt. Az a képesség, hogy ezekre a tulajdonságokra és állapotokra utaljon, alkotja a kifejezések és mondatok "megfelelő funkcióját" (Millikan, 1984), amely az externalista keretben a jelentés egyik döntő eleme.

Harmadszor, a szemantikai externalizmus a nyelvhasználat egyes eseteire összpontosít. A nyelvet élő gyakorlatként fogja fel, és nem egy időbeli, statikus struktúráként. Más szóval, az externalista megközelítés azt feltételezi, hogy a pragmatika felülkerekedik a szemantikán: a használat befolyásolja a jelentést, és nem fordítva.

---

³⁷ Bix (2003, 287. o.) kritizálja a Kripke-től és Putnamtól származó szemantikai elméleteket, amiért a "szó jelentését" helyezik előtérbe a "beszélői jelentés" rovására. Úgy véli, hogy az ilyen megközelítés ellentétben áll a jog alapvető jellemzőjével, a jogalkotónak azzal a hatalmával, hogy a törvényhozás során megváltoztathatja a szavak jelentését. Nem látom indokoltnak ezt a kritikát, mivel úgy tűnik, hogy a törvényhozónak az a hatalma, hogy *megválassza* a jogi szöveget alkotó szavakat, nem pedig az, hogy *megváltoztassa* azok jelentését, a jog lényegi jellemzője.

A definíció-alapú megközelítés a paradigma-alapú megközelítéssel szemben

A formalizmus a szemantikai internalizmusra támaszkodik, nem pedig a szemantikai externalizmusra. Ennek következtében a jogi fogalmakat kritériumalapú fogalmakként fogja fel. Végző soron a formalizmus a jog értelmezését és alkalmazását a szubszumció (a tények kritériumok szerinti minősítése) folyamatának tekinti, amelynek eredménye az, hogy a tényeket aszerint minősítik, hogy megfelelnek-e a definíciókban meghatározott kritériumoknak vagy sem. Ez a megközelítés alábecsüli a nyelvhasználat kontextusát, különösen a beszélő közösségének nyelvi gyakorlatait és hagyományait. Azt a tényt is figyelmen kívül hagyja, hogy a nyelvhasználat során nem definíciókat alkalmazunk tárgyakra és helyzetekre, hanem inkább analógiákat keresünk egy szó vagy kifejezés korábbi és a jelenlegi használata között.

A szemantikai externalizmus elutasítja a kritériumvezérelt elemzést, és ehelyett egy adott közösség nyelvi gyakorlatának történetét vizsgálja a jelentés megtalálása érdekében; ezáltal távol tartja magát a mechanisztikus, szubszumciós alapú érveléstől. Ahogy Stavropoulos rámutat, az externalista keretrendszer lényege éppen az, "hogy egy fogalom tartalmának meghatározása nem mechanikus gyakorlat, hanem értékelő ítéletekkel átítatott komplex-elméleti eljárás (Stavropoulos 10. o.1996.,)".

A formalizmus externalista kritikájának kiindulópontja a formalizmusnak a szemantikai internalizmusból kölcsönzött jelentésfogalma. A szemantikai externalizmus elutasítja a jelentésnek azt a fogalmát, amelyet a nyelven kívüli tárgyakra tulajdonított jellegzetes vonások összességéként definiálnak, és amely lehetővé teszi, hogy az adott tárgyat vagy a terminus jelölőjeként minősítsük, vagy kizárjuk, ha bizonyos vonások hiányoznak (Kripke 1991). Kripke szerint a jelentést nem a beszélő által említett tárgy tulajdonságainak és a terminus tartalmát alkotó tulajdonságoknak (a definíciót alkotó ún. tulajdonság-halmazoknak vagy -leírásoknak) a megfelelése alkotja. Téves az a vélekedés, hogy ahhoz, hogy egy tárgy egy bizonyos terminus jelölője legyen, meg kell felelnie a definícióban³⁸ előírt feltételek többségének vagy akár mindegyikének.

A szemantikai externalizmus szerint a tárgyak azonosítása során, amelyekre a beszélő utal, nem azt a tárgyat kell megállapítani, amelyre a beszélő gondolt³⁹, hanem azt a tárgyat, amelyre a beszélő utal.

---

³⁸ Kripke (1991), 91-92. o.

³⁹ Lásd Hughes (2006), 36. o.; Lásd még Kripke (1979), 6-27. o.

amelyre a kifejezés utal, "a név- vagy kifejezés-használati gyakorlat"⁴⁰ legkoherensebb magyarázata" alapján. Ez a "terminushasználati gyakorlat"⁴¹ az úgynevezett "eredeti keresztséggel" kezdődik, ⁴²és a későbbi használatokkal folytatódik, amelyeket "többszörös megalapozásnak" nevezünk (Devitt 1981: 138). Kripke számára az "eredeti keresztség" a tárgy első megnevezését jelenti. Ez az első megnevezés leírásból vagy egyszerű jelzésből áll (mint például egy gyermek megkeresztelésekor). Evans ⁴³jelzi, hogy nemcsak az első megnevezésnek van jelentősége az adott szó jelentése szempontjából; a kauzális láncban a későbbi egyének a tárgyra annak nevére hivatkozva utalnak, mintegy megalapozva annak referenciáját. Hasonló meggyőződés, hogy egy kifejezés későbbi használatai befolyásolják annak jelentését, Millikan (1984) a nyelvhasználatok történelmi láncolatainak, "vonalainak" elképzelésében is jelen van⁴⁴. Millikan elméletében a nyelvi jelentés a szavak (mondatok) és állapotok ismétlődő együttes előfordulásának folyamatában alakult ki. Egy név együtt fordul elő egy személlyel, egy főnév együtt fordul elő egy dologgal, egy predikátum együtt fordul elő egy adott tulajdonsággal. Az együttjárás lehet fizikai (a szavak és a dolgok vagy tulajdonságok ugyanabban az időben és ugyanott vannak jelen), vagy történeti-okozati jellegű (mint a Kripke-Putnam-féle szemantikában, ahol az aktuális utalásunk a szó első használatáig nyúl vissza).

A többszörös alapozás vagy vonalvezetés a fő mechanizmusa annak, hogy a nyelvhasználat hagyománya hogyan befolyásolja a jelentést. Ha - ahogy Millikan fogalmaz - a jelentés a nyelvi eszközök megfelelő funkciója⁴⁵, akkor ahhoz, hogy megértsük, mi ez a funkció, vissza kell követnünk a korábbi használatok eseteit. A nyelvhasználók ezt általában már a nyelvelsajátítás során megteszik, ami abból áll, hogy megfigyelik egy kifejezés használatának eseteit, és megragadják, hogy a kifejezés milyen elemeket emel ki a környező valóságból. Később a hagyomány nyomon követése a tanulási folyamat során történik, amikor az ember megismerkedik a múltból származó szövegekkel és más megnyilatkozásokkal, és kialakítja azt a tudást, hogy azok hogyan utaltak a világra. A többszörös megalapozás és a vonalvezetés olyan elméleti fogalmak, amelyek azt fedik le, amit a

---

⁴⁰ Stavropoulos p1996., 8

⁴¹ Kripke (1991), p. 106

⁴² Devitt (1981), p. 26

⁴³ Lásd a Mallon (2015), p. 11

⁴⁴ Millikan (2005, 38. o.): "A nyilvános nyelv jelensége szerintem nem elvont tárgyak halmazaként jelenik meg, hanem a valós világ egyfajta valós dolgaként, amely nem elvont és nem is a teoretikus által

önkéntesen konstruált. Tényleges kijelentésekből és szkriptekből áll, amelyek egymást keresztező vonalakat alkotnak".

⁴⁵ Millikan (1984), p. 28

az emberek "gyakorlatnak" nevezik; ezek a wittgensteini nyelvi játékokhoz⁴⁶ hasonlítanak. Minél többször figyelünk meg egy adott nyelvi viselkedést, annál jobban ismerjük a gyakorlatot, és annál jobban felkészülünk arra, hogy a jövőben helyesen ismételjük meg a viselkedést,

azaz a szavakat helyesen összekapcsolni a világgal.

A jogi nyelvre alkalmazva a többszörös megalapozottság és a többes származás koncepciója megváltoztatja a jogi kifejezések jelentésének kialakulásáról alkotott hagyományos felfogást. A jog nyelvén történő megnyilatkozás (pl. rendelkezés vagy norma) befejezésekor a jogalkalmazó a köznyelvi kifejezéseket alkalmazza, amelyek a szemantikai externalizmus szerint már azáltal is többszörös megalapozások láncolatával rendelkeznek, hogy az adott kommunikációs közösség nyelvi gyakorlatában használatosak⁴⁷. A jogfilozófusok körében elterjedt hiedelemmel ellentétben a jogalkotó nem az eredeti referenciarögzítő, a keresztelő⁴⁸. Egy új törvény megalkotásakor a törvényhozó olyan szavakat foglal bele a jogi nyelvbe, amelyeket már korábban is használtak, azok történetével (vonalvezetésével) együtt. Ha ez nem így lenne, a jogi szöveggel történő kommunikáció lehetetlen lenne: egyetlen törvényhozó sem tud hatékonyan kommunikálni pusztán újonnan kitalált szavakkal. Természetesen a jogi nyelvben egyes kifejezések már abban a pillanatban sajátos jogi jelentést nyernek, amikor beépülnek a jogi nyelvbe, például olyan konkrét jogi meghatározások elfogadásával, amelyek módosítják a szó hétköznapi jelentését. Legtöbbször azonban a jogi szövegben használt kifejezéseket úgy veszik át a köznyelvből, ahogy vannak, változatlan formában. Idővel a jog kifejezésére használt kifejezések egyre több alapot nyernek mind a köznyelv, mind a jogi nyelv területén. Ez azért van így, mert a kommunikatív közösség ezeket a kifejezéseket használja, miközben arra a valóságra utal, amelyben működik. A jogi diskurzusban a bírósági ítéletek és a közigazgatási határozatok a többszörös megalapozottság példái. A jogi doktrínában kifejtett vélemények is ide tartoznak, mivel a jogászok jogi kifejezéseket használnak, és a valóságra hivatkoznak.

---

⁴⁶ Wittgenstein (1958)

⁴⁷ Ebben a tanulmányban feltételezem, hogy a szemantikai externalizmus eredeti alkalmazási területe, nevezetesen a tulajdonnevek és a természetes fajtájú kifejezések, kiterjeszthető a társadalmi gyakorlat azon területeire, ahol elméleti fogalmakat használunk, és a jog kétségtelenül ilyen terület. A dolgozat terjedelme miatt nem tudom bizonyítani a felvetés érvényességét. A szemantikai externalizmusnak a tulajdonneveken és a természetes fajtájú kifejezéseken kívüli fogalmakra való kiterjesztésének életképességét azonban Stavropoulos (1996, 67- 68. o.) bizonyította, ahol hosszasan tárgyalja a szemantikai externalizmus relevanciáját a jog nyelvére vonatkozóan, valamint Michael Devitt (1981, 199. o.), aki azt javasolja, hogy a kauzális referenciaelmélet a tulajdonneveken és a természetes fajtájú

kifejezéseken kívüli kifejezésekre, például az elméleti fogalmakra is alkalmazható. Lásd még Burge (1979) és Brink (1984).

⁴⁸ Lásd Stavropoulos (1996, 46. o.), aki szerint a jogalkalmazók eredeti referencia-fixálók, azaz a jogi terminusok jogi szövegben való használatával egy megnevezési szertartást hajtanak végre.

A jogi nyelv működéséről alkotott képen belül az értelmező feladata jelentősen eltér a szemantikai internalizmus és az igazságügyi formalizmus által javasolt feladattól. Ezekben a megközelítésekben az értelmezés deduktív folyamat, amely magában foglalja egy definíció kialakítását és annak a külső világra való alkalmazását. A szemantikai externalizmus az általános kifejezések ilyen "definíció-alapú" alkalmazása helyett a kifejezések⁴⁹ "paradigma-alapú" alkalmazását javasolja. Ebben a modellben az értelmezés egy induktív folyamat, amelynek során egy adott kifejezés vagy kifejezés használatának korábbi eseteit követjük nyomon, és elméletet alkotunk arról, hogy mi a kifejezés vagy kifejezés megfelelő funkciója. Ennek az elméletnek a kialakításához az értelmezőnek azonosítania kell azokat a tipikus tulajdonságokat, amelyeket a terminus használata során kiemel. Ezt nem lehet egyszerűen egy definíció elolvasásával megtenni. Ehelyett el kell merülni a múltból származó konkrét használati kontextusokban, és közös nevezőt kell találni közöttük.

Az egyszerű jelentés új megközelítése

A szemantikai externalizmus megköveteli a jogászoktól, hogy megváltoztassák az egyszerű vagy hétköznapi jelentéshez való hozzáállásukat: a definíciókon alapuló megközelítésről a sorok alapján történő megközelítésre. A vonal alapú megközelítésre Recanati (2004) szolgáltatott hasznos példát a "szemantikai potenciál" formájában, amelyet a világ⁵⁰ bizonyos jellemzőire való utalási képességként értelmez. Recanati különbséget tesz "forrás-" és "célhelyzetek" között: a "forráshelyzetek" mindazok a helyzetek, amelyekben egy kifejezést a múltban⁵¹ használtak; a "célhelyzet" az a jelenlegi helyzet, amelyben egy kifejezést használni fognak. A beszélő feladata annak felmérése, hogy a szó használata a célhelyzetben megfelelő-e a forráshelyzetekben való használatához képest. A forráshelyzetek halmaza összehasonlító anyagot biztosít a beszélő számára e feladat elvégzéséhez. Annak megítéléséhez, hogy a kifejezést a célhelyzetben kell-e alkalmazni, a beszélőnek először azt kell felmérnie, hogy az adott helyzet jellemzői hasonlítanak-e a forráshelyzetek jellemzőihez, és ha igen, milyen mértékben.

---

⁴⁹ "Howard Wettstein megkülönbözteti a "definíció-alapú" és a "paradigma-alapú" történeteket az általános kifejezések alkalmazásáról. A paradigma-alapú történetben az ember "bizonyos számú esetben van kitéve, és ... talán többször is kijavítják a kifejezés alkalmazásával kapcsolatban, [aztán] megérzi, hogy mi számít a kifejezés valódi alkalmazásának, valahogy úgy, ahogyan az ember megérzi, hogyan kell szerválni a teniszben" (Jackson, 65. o.1998.,).

⁵⁰ Recanati (2004), 141. o.

⁵¹ Recanati (2004), p. Bár143. Recanati nem használja az ő terminológiáját, a forráshelyzetek láncolatai hasonlítanak Millikan vonalaira.

A beszélő második feladata, hogy kiderítse, mely hasonlóságok relevánsak a forrás- és a célszituáció között, és melyek nem.

Vegyük például az egyes büntetőjogi szabályozásokban használt "veszélyes eszköz" kifejezést. E fogalom korábbi alkalmazásai lehetővé tették egy olyan meghatározás megalkotását, amely minden bizonnyal magában foglal néhány, az eszköz formájára (pl. keménység, élesség) és bizonyos tulajdonságaira (pl. hogy lehet vele lőni) vonatkozó kritériumot. Ha egy olyan célhelyzettel állunk szemben, amelyben egy bűnöző egy kést használ az áldozat fenyegetésére, a definíció kritériumai elegendőek: a célhelyzet sok szempontból hasonlít a forráshelyzetekre, így a döntés, hogy a "veszélyes eszköz" kifejezést alkalmazzuk-e a késekre, könnyű. Ugyanez vonatkozik a fegyverhasználattal járó helyzetekre is.

Ha azonban egy olyan célszituációval állunk szemben, amelyben egy rablást követett el egy kung-fu mester, aki csak a puszta kezét használta áldozatának⁵² fenyegetésére, akkor egy nehezebb kérdés merül fel: hasonló-e a célszituáció a forrásszituációhoz, amelyben "veszélyes eszközt" használtak? Előfordulhat, hogy egyetlen rendelkezésre álló definíció sem teszi lehetővé, hogy a puszta kezeket is bevonjuk a fogalomba, mivel soha senki nem szembesült a célhelyzethez hasonló helyzettel. Mindazonáltal a célhelyzet bizonyos releváns értelemben hasonlít a forráshelyzetekre: a kung-fu mester puszta kezei ugyanazt a szerepet töltik be, mint a kés vagy a pisztoly, nevezetesen veszélyes eszközöket, amelyeket arra használnak, hogy kiváltsák az áldozat félelmét, és arra ösztönözzék, hogy a rablónak adja a holmiját. Maga a definíció nem megfelelő, de a forráshelyzetekre vonatkozó ismereteinket felhasználhatjuk annak eldöntésére, hogy a fogalom alkalmazása a célhelyzetre megfelelő-e.

Recanati elemzése keretében a nyitott textúra⁵³ gondolatát használja. A nyitott textúra az adott fogalom korábbi alkalmazásai alapján kialakított kritériumrendszerekként értelmezett definíciókban rejlő hiba. A terminus megfelelő használata a következő szituációban attól függ, hogy az adott szituáció megfelel-e a korábban kialakított kritériumoknak. A probléma az, hogy a korábbi helyzetek, amelyekben a kifejezést használták, számos olyan jellemzővel rendelkeztek, amelyeknek csak egy részét képes egy definíció megragadni. A következő célhelyzetre való alkalmazáskor a definíciót nem találjuk megfelelőnek, ha nem tartalmazza a célhelyzet szempontjából releváns jellemzőket. A nyitott szerkezet negatív hatásának csökkentése érdekében Recanati azt javasolja, hogy egyáltalán ne használjunk definíciókat, mivel

---

⁵² A lengyel legfelsőbb bíróság által tárgyalt ügyről van szó.

⁵³ Recanati (2004), p. Waismanntól származik¹⁴³, és ez ugyanaz a fogalom, mint amit HLA Hart használ "A jog fogalma" című művében.

közvetítők a forrás- és a célhelyzet⁵⁴ között. Ehelyett azt javasolja, hogy a célhelyzetet a forráshelyzetek nyers halmazával kell összehasonlítani, és a nyelvhasználónak a célhelyzet és a forráshelyzetek közötti hasonlóságról az összes olyan jellemző alapján kell döntenie, amelyre a kifejezés korábban utalt, azaz a kifejezés⁵⁵ teljes szemantikai potenciálja alapján.

Recanati szerint újszerű és nehéz esetekben a korábbi helyzetekről szerzett ismereteinket használjuk fel annak felméréséhez, hogy hogyan alkalmazzuk a kifejezést a célhelyzetre. Összehasonlítjuk a kettőt, és kizárjuk azokat a jellemzőket, amelyek nem relevánsak, és kiválasztjuk azokat, amelyek relevánsak. Az egyik célhelyzet esetében kiválasztott jellemzők halmaza eltérhet attól, amit egy másik célhelyzetben kiválasztunk; a kiválasztás attól függ, hogy a célhelyzet milyen funkciót tölt be számunkra. Millikan elképzelése a vonalokról és a megfelelő funkcióról segítségünkre lehet ebben. Azon forráshelyzetek halmaza, amelyekben egy kifejezést azért alkalmazzunk, mert egy bizonyos funkcióval rendelkező tulajdonságok halmaza létezett ezekben a helyzetekben, egy vonalvezetést alkot. Ugyanannak a szónak többféle vonalvezetése is lehet, mivel más-más tulajdonságkészletre vagy ugyanarra a tulajdonságkészletre, de számunkra más funkcióval bíró tulajdonságkészletre használhatjuk.

Vegyük újra a kung-fu mester esetét. A "veszélyes eszköz" bármely meghatározása, amely az összes olyan forráshelyzet jellemzőinek közös nevezőjeként jön létre, amelyben ezt a kifejezést korábban használták, csak a jellemzők egy válogatása lesz. Valószínű, hogy a definícióhoz kiválasztott jellemzők egyike a "munkaeszköz" jellemzője lenne. Ez a jellemző a célhelyzetben nincs jelen: az emberi kéz nem eszköz a szó szoros értelmében. Így a célhelyzet nem tartozik a "veszélyes eszköz" fogalommeghatározása alá. Az említett ügyben döntést hozó bírák mégis veszélyes eszköznek találták a kung-fu mester kezét, mert a célhelyzetet a forráshelyzet minden releváns jellemzőjével összehasonlították, függetlenül attól, hogy azok szerepelnek-e a definícióban. Az egyik ilyen jellemző az volt, hogy az "eszköz" képes ártani, illetve az, hogy az "eszköz" észlelése félelmet válthat ki a rablás áldozatában.

Recanati megközelítése a szó szerinti jelentéssel kapcsolatban paradigma-alapú, nem pedig definíció-alapú. Feltételezi, hogy a definíció-alapú megközelítés túlságosan reduktív: bármely definíció a forrásszituációknak csak kis számú releváns jellemzőjét adhatja meg a beszélőknek, és nincs garancia arra, hogy a kiválasztott jellemzők relevánsak lesznek egy új célszituációban, mint a veszélyes eszköz példájában. Recanati ezért azt javasolja, hogy

---

⁵⁴ Recanati (2004), p. 143

⁵⁵ Recanati (2004), p. 147

a figyelembe veendő jellemzők számának bővítése ahelyett, hogy csökkentené őket. A redukció megkövesíti a nyelvet, és képtelenné teszi arra, hogy reagáljon egy új célhelyzetre. Egy szó alkalmazása a szituációra indokolt lehet, mert hasonlít a forráshelyzetekre; azonban kizárják, mert ez a hasonlóság nem tartozik az egyetlen definíció által kiválasztott jellemzők közé. Az eredmény következetlenség: egy kifejezést alkalmazni kellene egy helyzetre, de nem alkalmazzák. Recanati megközelítése, amely szerint az értelmezők a figyelembe vett jellemzők számát kibővítik, lehetővé teszi számukra, hogy következetesebben és pontosabban alkalmazzák a kifejezéseket a valóságra.

Recanati hétköznapi jelentésről alkotott koncepciójának és Millikan vonalvezetéséről alkotott elképzelésének kombinálása egy erős externalista nyelvelméletet eredményez. Ez az elmélet felhasználható a bírói formalizmus hívei által képviselt értelmezési premisszák redukcionizmusának kritikájára.

5. AZ ÉRTELMEZÉSI PREMISSZÁK REDUKCIONIZMUSÁNAK KRITIKÁJA

Hagyományosan az értelmezési premisszák redukcionizmusának kritikáját két álláspontról fogalmazták meg: egy utilitarista és egy kontextuális álláspontról. Az utilitaristák azért ellenzik az értelmezési premisszák redukcióját, mert az ilyen redukció a jogalkalmazás folyamatában rosszabb eredményt hoz, mint a mindent figyelembe vevő megközelítés⁵⁶. A mindent figyelembe vevő megközelítés például magában foglalná a jogalkotói célt és szándékot⁵⁷, a társadalmi környezetnek a törvényhozás óta bekövetkezett változását, annak a személynek az egyéni helyzetét, akire a jogot alkalmazni kell, és végül az értelmezői döntések következményeit. Az utilitaristák hangsúlyozzák, hogy a mindent figyelembe vevő jogi gondolkodás közelebb áll a gyakorlati érveléshez, amelynek elve a döntéshozatali folyamatban az adatok mennyiségének maximalizálása, nem pedig csökkentése⁵⁸. Az ilyen maximalizálás eredményeként a végső döntés optimális.

Az utilitarista érvelés nem ássa alá a formalista érvelés fő vonalát, nevezetesen a törvény nyelvéhez való hűség szükségességét, mert egyszerűen nem foglalkozik vele. A formalisták nem az eredményt vagy az eredmény hasznosságát tekintik a bírói döntések helytállóságának értékelésére szolgáló fő kritériumnak. Ők készek elfogadni egy al-

---

⁵⁶ Schauer (1991), p. 113

⁵⁷ Michelman (1999), p. 937

⁵⁸ Eskridge és Frickey (1990), p. 348

optimális eredmény, amely rosszabb, mint amit egy adott esetben az adott ügy szempontjából releváns összes szempont figyelembevételével lehetne elérni. Ez az alárendeltség olyan költség, amelyet hajlandóak megfizetni a hasonló ügyekben hozott valamennyi döntés hasonlóságát biztosító egységesítésért. Ezért a formalisták azzal érvelnek, hogy a szabályhoz való hűség azt jelenti, hogy az értelmező személynek nem lehet mozgástere arra, hogy a felmerülő⁵⁹ szuboptimális eredményeket megváltoztassa. Más szóval, a döntés optimalizálására tett egyéni kísérlet veszélyeztetheti a szabály standardizáló funkcióját.

Jobb érvet szolgáltatnak a kontextualisták, akik nem utilitarista, hanem nyelvészeti szempontból bírálják az értelmezési premisszák redukcióját. A kontextualisták (pl. Barak⁶⁰ és Fish⁶¹) azt állítják, hogy egy jogi szöveg megértése nem lehetséges a szöveg keletkezésének vagy értelmezésének kontextusából származó értelmezési premisszák figyelembevétele nélkül. Következésképpen azzal érvelnek, hogy a kontextuson alapuló értelmezési premisszákat (pl. a jogalkotási előzményeket vagy a körülmények változását) teljes mértékben legitim értelmezési premisszákként kell kezelni.

A formalisták kontextualisták. A fő érvük az értelmezési premisszák csökkentése mellett a nyelvi jelentés természetéből ered; úgy vélik, hogy a jelentések kontextuális kritériumrendszerek, amelyek a nyelvhasználat konkrét helyzeteiből absztrahálódnak. Ez nem jelenti azt, hogy minden formalista szó szerinti értelmező lenne. A formalizmust támogató szerzők elismerik, hogy "a szavak szó szerinti vagy szótári definíciói gyakran nem veszik figyelembe a nyelv szó szerinti jelentését minősítő megállapodott árnyalatokat vagy háttérkonvenciókat",⁶² és megjegyzik, hogy "egyetlen mainstream bírót sem érdekelnek kizárólag a jogszabály szavainak szó szerinti definíciói."⁶³ A definícióalapú megközelítés itt tárgyalt kritikája nem a szó szerinti értelmezés ellen irányul. Inkább azt a feltételezést célozza, hogy egy szó rendes jelentését a definícióban meghatározott kritériumok elemzésével lehet azonosítani. Ahogy Christopher Hutton írja: "Az egyik módja annak, hogy a bíróságok úgy érzik, hogy a szótári definíciók révén hozzáférhetnek a hétköznapi nyelvhasználó nézőpontjához"⁶⁴. Azzal érvelek, hogy a definíciók nem adhatnak hozzáférést a hétköznapi jelentéshez, mert ezek a definíciók

---

⁵⁹ Schauer (1991), p. 100

⁶⁰ Barak (2005), p. 26

⁶¹ Fish (2005), p. 629

⁶² Manning (2003), p. 2393

⁶³ Nelson (2005), p. 376

⁶⁴ Hutton (2014), p. 44

elvont általánosítások és ezért mesterségesek⁶⁵. Hutton szerint az általánosítás vádjára meggyőző válasz lehet, hogy a szabályok abban az értelemben absztraktak, hogy általánosító fókusszal rendelkeznek (Hutton 2014, 45-46. o.). Én azonban mellett érvelek, hogy ez a válasz egyáltalán nem meggyőző - az általánosításokat, amelyeket teszünk, mindig úgy kell érteni, hogy azok konkrét kontextusokban gyökereznek, amelyekből származtak.

Kétségtelen, hogy a jogi szövegben meghatározott minden egyes szabály egyfajta általánosítás⁶⁶. Ez az általánosítás olyan kritériumokból áll, amelyeknek a valóság egy részének meg kell felelnie ahhoz, hogy a meghatározás hatálya alá tartozzon. A formalisták problémája az, hogy szerintük az általánosítás által meghatározott kritériumok megváltoztathatatlanok abban az értelemben, hogy függetlenek attól a konkrét tényállástól, amelyre alkalmazzák őket. A kung-fu példában a formalisztikusan értelmezett, a "veszélyes eszközökre" vonatkozó szabály arra kötelezná az eszközt, hogy az eszköz legyen, és mint ilyen, kizárná a szabály alkalmazását a kézre. Ez jó szándékú: az általánosítások fő feladata, hogy korlátozza a jog alkalmazása során az egyéni tévedés kockázatát egy adott esetre. Ilyen általánosítások nélkül az egyén arra kényszerülne, hogy *ad hoc* alapon döntsön az ügyben, felhasználva azt az indoklást, amelyre egy jogi szabályt felállítottak, de nem alkalmazva magát a szabályt.

De honnan származnak az általánosítások? A jogi rendelkezések olyan általános kifejezéseket tartalmaznak, amelyek a tapasztalatból származó absztrakciók: bizonyos helyzeteket tapasztalunk, és az ezekre a helyzetekre jellemző közös jellemzők bizonyos csoportját absztraháljuk. Az "eszköz" kifejezés az eszközökkel kapcsolatos összes tapasztalatot foglalja össze, a "veszélyes" kifejezés pedig az olyan helyzetekkel kapcsolatos összes tapasztalatot, amelyekben kockázat vagy veszély áll fenn. Az ilyen helyzetekből kivont tulajdonságok halmazát általában definícióként fejezzük ki; például a szerszám definíciója a szerszámokkal kapcsolatos tapasztalatainkból absztrahált tulajdonságok halmazából áll. Az általánosítások e megközelítésén belül az értelmezés a definíció új helyzetekre, eseményekre és jellemzőkre való alkalmazásából áll. E kép szerint a nyelvhasználat azt jelenti, hogy következtetéseket vonunk le: azaz egységes kritériumok általános készletét alkalmazzuk az egyes esetekre.

A nyelvnek ez a definíció-alapú megközelítése szembeállítható a paradigma-alapú megközelítéssel. Mint láttuk, ahhoz, hogy egy definíciót megalkossunk és egy új helyzetre alkalmazzuk, szükségünk van egy olyan tapasztalatra, amely a definíció kialakulásához vezetett: a definíció tehát híd egy korábbi és egy jelenlegi tapasztalat között. A paradigma-alapú megközelítésben a nyelvhasználat nem a definíciók

alkalmazásának kérdése, hanem sokkal inkább a

---

⁶⁵ Hasonló érvelés olvasható Harris és Hutton (2007, 212. o.) tanulmányában.

⁶⁶ Schauer (1991), p. 17

egy olyan helyzet összehasonlítása, amelyre a nyelvet alkalmazni kell, olyan korábbi helyzetekkel, amelyekre a nyelvet alkalmazták. Egy kifejezés használatát egy új helyzetre vonatkoztatva az indokolja, hogy a kifejezés hasonlít ahhoz a helyzethez, amelyre a kifejezést a korábbi használati eset(ek)ben alkalmazták. A paradigmaalapú megközelítés egyfajta analógián alapuló érvelés.

A definíció-alapú megközelítéssel az a probléma, hogy a nyelv értelmezése elszakad a tapasztalattól, és ezáltal elszakad a valós világtól. A megközelítés a tapasztalat eredményeként kiválasztott kritériumokra összpontosít. Ezek a kritériumok autonómmá válnak a tapasztalattól, saját életüket élik. Amint a kung-fu mester példájában láttuk, a "veszélyes eszköz" definíciója, beleértve az olyan általános fogalmakat, mint a "szerszám", nem teszi lehetővé, hogy a kezeket veszélyes eszköznek minősítsük. Mégis úgy gondoljuk, hogy a kezek veszélyes eszköznek minősítésének van értelme. Ahhoz, hogy egy kung-fu mester kezeit veszélyes eszközként kezeljük, túl kell lépni a definíción, a "veszélyes eszköz" kifejezés korábbi használatának valódi kontextusán. A fogalom korábbi használatának kontextusát elemezve meg lehet találni a hasonlóságot a használatok és a célhasználat között, még akkor is, ha a célhelyzet nem felel meg a definícióban felsorolt kritériumok közül néhányának (a kezek nem eszközök).

Azáltal, hogy a paradigma-alapú megközelítés kiküszöböli a definíciókat, mint az értelmezés közvetítőit, elkerüli versenytársa redukcionizmusát. Míg az utóbbi a definíció által kiválasztott korlátozott számú jellemzőre támaszkodik, az előbbi a kifejezés korábbi használati által lefedett jellemzők teljes körét felhasználja. Ahelyett, hogy korlátozná az értelmezési premisszák számát, a paradigmaalapú megközelítés jelentősen kibővíti azok számát. A paradigma-alapú megközelítés döntő fogalma a "hasonlóság": a legfontosabb értelmezési döntés a cél- és forráshelyzetek közötti hasonlóságok megtalálása. De mit jelent az, hogy ez a két helyzet hasonló? Azt jelenti, hogy van egy olyan közös jellemzőjük, amely a korábbi felhasználókat arra készítette, hogy a kifejezést egy adott esetben alkalmazzák. A kung-fu mesterrel kapcsolatos példánkban az értelmező úgy dönt, hogy a "veszélyes eszköz" kifejezést alkalmazza a célhelyzetre, mert rájött, hogy a szó korábbi használatának oka az volt, hogy a veszélyes eszközök olyan dolgok, amelyek árthatnak az embereknek, és arra kényszeríthetik őket, hogy behódoljanak a erőszak; az, hogy a szerszámok eszközök voltak, nem volt lényeges.

A paradigma-alapú megközelítés a nyelvhasználat hasonló megközelítése, mint amit Millikan javasolt a nyelvi vonalak elméletében. Amint a cikk korábbi részeiből emlékszünk rá, pontosan egy olyan tulajdonság megléte, amely arra készíti a

nyelvhasználókat, hogy egy kifejezést újra és újra alkalmazzanak bizonyos helyzetekben, létrehozza a terminus lineage-ját.

felhasználások. E jellemző ismétlődése arra készítette a beszélők közösségét, hogy ugyanazt a kifejezést újra felhasználják a jellemző létezésének jelzésére, és a kifejezésnek ez az újrafelhasználása a kifejezésnek a jellemző előfordulását jelző funkcióval ruházta fel.

Mivel a nyelv elméleti elemzése túl absztraktnak tűnhet a gyakorlati, mindennapi ügyekkel foglalkozó jogászok számára, a következő részben két valós esetet elemzünk, hogy bemutassuk a vonalelmélet és a paradigmaalapú megközelítés által javasolt elméleti keret magyarázó erejét.

6. HOGYAN MŰKÖDIK A PARADIGMA-ALAPÚ MEGKÖZELÍTÉS A GYAKORLATBAN: KÉT ESET

Ezen esetek megvitatásának célja kettős. Először is az a célom, hogy bemutassam a nyelvi gyakorlat paradigmaalapú, történeti elemzésének előnyét a definícióalapú elemzéssel szemben a valós életben előforduló esetekben. Másodsor, amellet érvelek, hogy a formalista, definícióalapú megközelítéssel megoldott esetek inkongruenciát eredményeznek: a jog címzettjének azt az érzését, hogy a megoldások furcsák és meglepőek. A jogászok reakciója az ilyen inkongruenciára nagyon gyakran a latin közmondás "Dura lex sed lex" - "Kemény a törvény, de ez a törvény" idézése. Következtetésem az, hogy a formalista szabályból eredő "keménység" a nyelv nem természetes, definíciókon alapuló megközelítésének káros hatása, nem pedig a jog *önmagában* vett valódi jellemzője. Ha ezt az értelmezői megközelítést egy paradigmaalapú, externalista megközelítéssel helyettesítjük, az inkongruencia eltűnik, és vele együtt a keménység érzése is. Ha a nyelvet történelmileg kialakult, kontextus-érzékeny gyakorlatként elemezzük, akkor a törvényi kifejezések hétköznapi jelentésük szerinti alkalmazására vonatkozó bírói döntésnek nem kell meglepetést okoznia. Éppen ellenkezőleg, a döntés lehet egyszerre józan és jogilag indokolt.

Nix kontra Hedden

Az első eset, amely szemlélteti, hogyan működnek a sorozatok, a Nix kontra Hedden ügy. Ebben az úgynevezett "paradicsom mint gyümölcs ügyben" az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága azzal a dilemmával szembesült, hogy hogyan kell a paradicsomot minősíteni a gyümölcsök és zöldségek tekintetében eltérő adótarifák fényében. Ha a paradicsomot gyümölcsnek minősítenék (mivel botanikai szempontból

az), akkor alacsonyabb adót kellene fizetni rá, mint ha zöldségnek minősítenék (mivel kulináris szempontból az).

perspektívából). A jelenlegi gyakorlat az utóbbi megközelítést alkalmazza. Az eset jogi és általános viták hullámát indította el a rejtély megoldásáról, és ez a kérdés még mindig nézeteltéréseket okoz. A Nix kontra Hedden ügy azonban externalista szemszögből nézve szépen bemutatja a paradigmaalapú megközelítés és a vonalvezetés fogalmának hasznosságát.

A Nix-Hedden-ügy középpontjában álló kérdést a legjobban a vérvonalak prizmáján keresztül lehet megfigyelni. A dilemma, amellyel a bírák szembesültek, a "gyümölcs" szó használatának kétféle vonalán alapult. Az első, a "kulináris", a "gyümölcs" kulináris kontextusban való használatának hagyománya. A kulináris vonalakon belüli esetek olyan helyzeteket foglalnak magukban, amelyekben a korábbi felhasználók a "gyümölcs" szót megfelelő funkcióval alkalmazták, amely olyan dolgok tulajdonságait fedte le, mint a cseresznye, az eper vagy az avokádó. Ezek a tulajdonságok jellemzően (de nem kizárólagosan) a következők: az a tulajdonság, hogy édesek, vagy az a tulajdonság, hogy desszertek elemei. A paradicsomot, amely ebből a szempontból inkább az uborkához, a hagymához és a sütőtökhöz hasonlít, ebben a vonalban nem fedte le a "gyümölcs" szó.

A másik vonal, a "botanikai", a "gyümölcs" szó használatának hagyománya a botanika egy másik, speciális kontextusában, amelyben technikailag a gyümölcs a növénynek egy olyan része, amely a virágból alakul ki, és magokat tartalmaz. Ebben a kontextusban a "gyümölcs" megfelelő funkciója az volt, hogy a növények fejlődésének egy bizonyos szakaszát jelentő tulajdonságot takarja. A Nix kontra Hedden ügyben a döntő jogi kérdés az volt, hogy a "gyümölcs" kifejezést a vonatkozó adójogszabályok mely vonalon belül használták, és következésképpen, hogy a paradicsomot e fogalom alá kell-e vonni. Teljesen egyértelmű, hogy a paradicsomra a "gyümölcs" szó a "botanikai" soron belül vonatkozott (a paradicsom technikailag gyümölcs, mivel virágból fejlődik ki és magokat tartalmaz), és nem a "gyümölcs" szó a "konyhai" soron belül (ez utóbbin belül a "zöldség" kifejezéssel fedték le).

A Bíróság helyesen döntött úgy, hogy a "gyümölcs" kifejezés használata az adójogszabályokban a kulináris vonalra vonatkozik, mivel az általánosabb, és nincs arra utaló jel, hogy a "gyümölcs" kifejezést a szűk, botanikai vonalban használták volna. Végül is az ember a tárgyakat azzal a szemlélettel adóztatja, ahogyan azokat a hétköznapi életben használják, nem pedig azzal, ahogyan biológiailag⁶⁷ fejlődnek. A szemantikai externalizmus szempontjából a két vonal két elméletet tesz lehetővé, amelyek megmagyarázzák, hogy hogyan

---

⁶⁷ A jövedéki adót például széles körben használják arra, hogy megterheljék a luxustermékek, például a

parfümök, vagy olyan termékek (például a dohány és az alkohol) értékesítését, amelyek használatát a kormány nem támogatja. Másrészt néha alacsonyabb héakulcsokat vezetnek be olyan termékekre, amelyek használatát a kormány támogatja (pl. könyvek vagy újságok).

a "gyümölcs" szót használták. Minden elmélet magyarázatot ad a szó használatának egy adott gyakorlatára vonatkozó közös nevező megtalálása révén. A két vonal és a két elmélet együttes létezése okozta azt a kétértelműséget, amellyel a Bíróság a Nix kontra Hedden ügyben szembesült. Amint az eset mutatja, az értelmezés feladata a vonalak nyomon követése és annak eldöntése, hogy az értelmezett kifejezést melyikben használták.

A Nix kontra Hedden ügyet a Recanati terminológiáján *keresztül* megközelítve, a bíróság a "gyümölcs" szó paradicsomra való alkalmazása célszituáció. Ezen alkalmazás megfelelőségének értékeléséhez vissza kell követni azokat a forráshelyzeteket, amelyekben a "gyümölcs" szót korábban használták. A "gyümölcs" szó használatának története által formált szemantikai potenciál magában foglalja mind azt a forráshelyzetet, amelyben az édesség és a "virágból kifejlődött-lesz" tulajdonsága előfordult. Mivel azonban a tulajdonságok számunkra különböző funkcióval bírnak, a "gyümölcs" szó használatának két funkcionális vonala létezik: egy gasztronómiai és egy botanikai. Ezek a vonalak olyan forráshelyzetek halmazai, amelyekben a beszélők⁶⁸ különböző funkciókkal rendelkező különböző vonásokat választottak.

Amint láttuk, az externalista paradigma szerinti jogértelmezés lényege annak eldöntése, hogy a célhelyzet (a Nix kontra Hedden ügyben a paradicsom exportálása) kellőképpen és releváns szempontok szerint hasonlít-e a forráshelyzetre, amely a jogi szövegben a kifejezés használata volt ("gyümölcs exportálása" az adójogszabályokban). A bíróság úgy döntött, hogy a jogalkotó a "gyümölcs" szót az adójogszabályban a korábbi forráshelyzetek sorára hivatkozva használta, amelyben a "gyümölcs" szó megfelelő funkciója az ízléshez (mint az édesség) és a kulináris felhasználáshoz ("desszertesség") kapcsolódó jellemzők előfordulásának jelzése volt. Mivel a célhelyzet (paradicsom) nem rendelkezik az édesség és a desszertesség e jellemzőivel, a paradicsom nem nevezhető "gyümölcsnek".

A bírák a Nix v. Hedden ügyben két döntést kellett hozniuk: a forráshelyzetek melyik halmazát választották ki, és hogy a célhelyzet hasonlít-e a kiválasztott halmazon belül a forráshelyzetekre. Az előbbi döntés volt a döntő: a bírák úgy döntöttek, hogy a "gyümölcs" szó eredeti használata az adótarifában a "kulináris", nem pedig a "botanikai" használat egyik példája volt. Ezzel azt határozták meg, hogy a forráshelyzetek megfelelő halmazát a

---

⁶⁸ A vonal egyfajta következetes nyelvi gyakorlat, amely a világban lévő helyzeteket ugyanazokkal a szavakkal nevezi meg, ha ezek a helyzetek ugyanazokat a releváns jellemzőket tartalmazzák. A poliszémia akkor fordul elő, amikor egy szót több sorban is használnak, és így több helyzetképzetre is alkalmazzák. Néhány poliszémia nyilvánvaló: ilyen például az angolban a "bank" szó, amelynek két világosan elkülönülő

sorozata van: a pénzügyi és a folyók részeire alkalmazott. A gyümölcsök esetében is van poliszémia, bár nem ennyire nyilvánvaló.

amelyhez képest a célhelyzet a kulináris, nem pedig a botanikai. Miután kiválasztották, a forráshelyzetek kulináris halmaza olyan egyértelmű jellemzőkkel látta el a bírálókat, mint az édesség és a "desszertesség", amelyek nem találhatók meg a célhelyzetben (paradicsom), így a "gyümölcs" "paradicsomra" való alkalmazása helytelennek bizonyult.

A *Nix kontra Hedden* ügghöz hasonló értelmezési viták nem oldhatók meg pusztán definíciók alkalmazásával, és ezzel⁶⁹ a Bíróság is tisztában volt. A "gyümölcs"-höz hasonlóan más jogi és nem jogi kifejezések sem a szótárakból nyerik el jelentésüket, hanem a használatuk gyakorlatából bizonyos kontextusokban. A paradicsom-gyümölcs példához hasonlóan minden jogértelmezésnek a múltba kell tekintenie, hogy felfedezze a kifejezések és kifejezések megfelelő funkcióját. A "normális" vagy "tipikus" jelentés nem a "köznapi jelentés", hanem az a tipikus, megfelelő funkció, amelyet a kifejezések és kifejezések a múltban, bizonyos kontextusokban való használat során szereztek.

A formalizmussal kapcsolatos probléma szembeűnő, ha elképzeljük a *Nix kontra Hedden* ügyben hozott eltérő döntést, azaz a paradicsomra vonatkozó adókulcs csökkentését, mivel az technikailag (azaz a meghatározás szerint) gyümölcs. Egy ilyen döntés ellentmondásosnak tűnne, tekintve, hogy a gyakorlat szerint a paradicsomot adózási szempontból zöldségként kezelték. Mi a forrása ennek az ellentmondásnak? Gyakorlatilag az, hogy egy szó javasolt használata (azaz a paradicsom gyümölcsként való kezelése) nem tipikus, hanem sajátos. Szakmai szempontból a javasolt használat nem illeszkedik a szó származásába: a paradicsom nem gyümölcs a szó használatának legáltalánosabb hagyománya szerint. A paradicsom-gyümölcs eset a szófajok közötti különbségek figyelmen kívül hagyására - vagy éppen a szófajok létezésének figyelmen kívül hagyására - szolgáltat példát. Az ilyen gyakorlatok gyakoribb elnevezése a "szótárvásárlás", amikor a definíciókat a célszerűség kedvéért választják ki. Könnyebb kiválasztani egy olyan definíciót, amely a saját preferált eredményt szolgálja, mint elemezni, hogy ez a definíció összhangban van-e a kérdéses szó korábbi használatával.

Ha a jogalkotó egy kifejezést használ az egyik vonalban, a bíró pedig ugyanazt a kifejezést egy másik vonalban, akkor egyértelmű, hogy zavar keletkezik, és következik az inkongruencia: a következők kezelésével

---

⁶⁹ Ezért a *Nix kontra Hedden* ügyben a Bíróság nyíltan csökkentette a definíciók szerepét a jogi szöveg megértésében: "Mivel nincs bizonyíték arra, hogy a "gyümölcs" és a "zöldség" szavak a kereskedelemben vagy a kereskedelemben bármilyen különleges jelentést nyertek volna, a szokásos jelentésüket kell kapniuk. Ezt a jelentést a bíróságnak kötelessége bírósági szempontból figyelembe venni, ahogyan a saját nyelvünkön használt összes szó esetében is teszi, és ilyen kérdésben a szótárak nem bizonyítékként, hanem csak a bíróság emlékezetének és megértésének segédeszközeként fogadhatók el." (kiemelés hozzáfűzve).

A paradicsom gyümölcsként való fogyasztása meglepő lett volna. És kiszámíthatatlan is lett volna. Pedig a kiszámíthatóság a jogállamiság egyik legkiemelkedőbb jellemzője. Úgy tűnik tehát, hogy a bírósági formalizmus, a szótári definíciók mesterséges alkalmazására és a sorok összekeverésére való hajlamával valójában veszélyezteti a jogállamiságot azáltal, hogy veszélyezteti a bírósági döntések kiszámíthatóságát.

Smith kontra Egyesült Államok

Amint a *Nix kontra Hedden* ügy elemzése megmutatta, a bírói értelmezésben az inkongruencia forrása lehet az arra való érzéketlenség, hogy az értelmezett kifejezés melyik vonalhoz tartozik. Más szóval, ez a szavak és kifejezések nyelvi gyakorlatban való használatának kontextusa iránti érzéketlenség. A fogalommeghatározások általánosítások, és mint ilyenek, a meghatározott szavak kialakulásának kontextusától elvonatkoztatva alkalmazhatók. Ez a jelenség szembetűnő egy másik bírósági ügyben, a *Smith kontra Egyesült Államok ügyben*, amelyben a bírák értelmezték a "lőfegyver használata" kifejezést, és úgy vélték, hogy azt arra a helyzetre alkalmazzák, amikor az elkövető egy lőfegyverrel teli táskát cserél kábítószerre. Az az értelmező döntés, miszerint a táska fegyverrel való kicserélése a "lőfegyver használatának" minősül, lehetővé tenné az elkövető szigorúbb büntetésének kiszabását.

A *Nix kontra Hedden ítélettel* ellentétben a *Smith-ügyben* eljáró bíróság intuitív módon a "használni" ige szótári meghatározásához nyúlt, ahelyett, hogy a kifejezés⁷⁰ tipikus alkalmazására összpontosított volna. A probléma az, hogy a vonalelméleten belül nem szavak, hanem mondatok és mondatok utalnak a világra. Ennek oka a nyelvnek a valóságra alkalmazott természete: a mondatok helyzetekkel korrelálnak, és a helyzetek elemeivel korreláló egyes szavak számos mondat építőkövei lehetnek, és így számos sorban fordulnak elő. Az A helyzet, amelyben "lőfegyvert" használnak, és a B helyzet, amelyben bármi mást használnak, kontextuálisan teljesen különböző lehet, mégis a "használni" ige mindkettőben megjelenik. Ezért nem indokolt a "használni" szótári definíciója szerinti, azaz ezektől a teljesen különböző helyzetektől elvonatkoztatott értelmezése.

---

⁷⁰ A Bíróság kifejezetten a "felhasználás" alábbi fogalommeghatározásait idézte: "A Webster's meghatározása szerint a "to use" a következő: "to convert to one's service" vagy "to employ". Webster's New International Dictionary 2806 (2d ed. 1939). Black's Law Dictionary hasonló meghatározást tartalmaz: "[t]o make use of; to convert to one's service; to employ; to use oneself of; to utilise; to carry out a purpose or action by means of". Black's Law Dictionary 1541 (6th ed. 1990)". (...) A kérelmezőnek a MAC-10-zel való bánásmódja ebben az ügyben pontosan e fogalommeghatározások közé tartozik."

a vonalelméleten belül. Az ügyben azonban a bírák a "használat" általános meghatározását alkalmazták, teljesen elszakítva azt azoktól a tipikus helyzetektől, amelyekben belül a "lőfegyver használata" kifejezést általában alkalmazzák.

A "használni" szótári definíciója az összes, ezt a szót tartalmazó vonal desztillációja, és mint ilyen, sokrétű. A sorok elmélete megköveteli, hogy a nyelvhasználat egyes eseteire összpontosítsunk, és a "használni" használatának nincsenek egyes esetei. Más szóval, egy kivételtől eltekintve, nincsenek olyan konkrét helyzetek, amelyekben valaki egyszerűen "használja".⁷¹ Vannak azonban a "lőfegyvert használ" olyan konkrét esetei, amelyek teljesen különböző sorokat alkotnak, mint például a "táskát használ" vagy az "autót használ".

Ha elemezzük a "lőfegyverrel" kifejezést alkotó egyes szavak származását, az egyes szavak lehetséges származásainak száma jelentősen⁷² megnő. Ez különösen a "használni" ige esetében figyelhető meg, ha azt külön vesszük, nem pedig a kifejezés részeként. A "használni" jelentéseinek száma óriási. Mivel a "használni" tranzitív alakjában a "használni" igét mindig főnév kíséri, a "használni" forráshelyzeteit külön-külön, de a hozzájuk tartozó főnévvel együtt kell venni. A "lőfegyvert használ" ügyben a bírák a "használ" szót külön elemezték a kísérő főnévtől. A "használ" szemantikai potenciálja sokkal szélesebb, mivel magában foglalja az összes forráshelyzetet, amelyben a "használni" előfordult, az összes lehetséges főnévvel, amellyel előfordulhat. Mivel a főnevek módosítják azoknak az igéknek a jelentését, amelyekkel együtt fordulnak⁷³ elő, a "használni" ige minden egyes használata egy másik főnévvel más-más jelentést hoz létre

---

⁷¹ Ez az egy kivétel az ige köznyelvi és intranzitív használata, és külön vonulatot képvisel; pl. "A bátyám használ". Itt található: <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=using>

⁷² Scalia bíró Smith kontra New York ügyben megfogalmazott különvéleményének fő témája, hogy a bíróság definíciókon alapuló megközelítése túlságosan tág: "A Bíróság azzal kezdi elemzését, hogy a "használat" szóra összpontosít ebben a passzusban, és elmagyarázza, hogy e szó szótári definíciói nagyon tágak". (...) "A jogszabályszerkesztés (és valójában magának a nyelvnek) azonban "alapvető elve, hogy egy szó jelentését nem lehet elszigetelten meghatározni, hanem azt a szövegkörnyezetből kell levonni, amelyben használják. (...) Ez különösen igaz egy olyan rugalmas szóra, mint a "használni", amelynek jelentése a "részesülni" (mint a "dohányt használ") és a "szokás vagy megszokás" (mint a "dohányt szokott szívni") között mozog."

⁷³ Recanati (2004). Ahogy a szerző Pelczar munkájára támaszkodva rámutat: "a 'kap' szó különböző értelmet nyer - különböző viszonyokat jelöl - attól függően, hogy mi tölti ki a viszony második argumentumhelyét. Így a 'Smith elkapta a vírust' azt jelenti, hogy *elkapta* a vírust, míg a 'Szükségem van néhány tojásra' esetében a 'kap' azt jelenti, amit Pelczar *akvizíciós* értelemnek nevez. (...) Ugyanezeket a megjegyzéseket tehetjük a 'vág' szóval kapcsolatban is, amelynek jelentése másképp modulálódik a 'John levágta a füvet' és a 'John levágta a tortát' szavak esetében. Ahogy Searle rámutat, ha arra kérem Johnt, hogy vágja le a füvet, és ő úgy vágja le, ahogyan az ember tortát vág (vagy ha arra kérem, hogy vágja le a tortát, és ő úgy vágja le, ahogyan az ember füvet vág), akkor nem tett eleget a kérésemnek; nem azt tette, amire kértem". (p. 133). Hasonló megjegyzést tesz Scalia bíró is különvéleményében: "Ahogyan a "lőfegyver" közvetlen tárgy "lőfegyver" hozzáadása a "használni" igéhez szűkíti az ige jelentését (többé nem jelentheti azt, hogy "részt venni"), úgy a "lőfegyverek átadása, eladása vagy szállítása büncselekményében" módosító hozzáadása a "lőfegyver használata" kifejezéshez is bővíti a kifejezés jelentését (ezután magában foglalja, ahogyan korábban nem tartalmazta, a nem fegyverhasználatot)"

egy másik vonal. Így a "lőfegyver használatának" más a származása, mint az "értékes dolog fizetőeszközként való használatának".

Az egész "lőfegyver használata" kifejezés a múltban a tipikus helyzetekben használatos, amikor egy személy lövésre vagy fenyegetésre használt fegyvert. Ezek voltak azok a helyzetek, amelyekben az ember a lőfegyvert tipikus módon használta, a fegyverek gyártási céljának megfelelően. Természetesen a múltban bizonyára voltak olyan helyzetek, amikor valaki furcsa, atipikus célra használta a fegyvert: szög beverésére vagy sörbontásra. Nem tűnik azonban valószínűnek, hogy ezekben az atipikus helyzetekben a "lőfegyver használatára" kifejezés szokásos jelentése a lőfegyver ilyen atipikus módon történő használatának lehetőségére utalt volna. Az ilyen atipikus használat lehetőségét másként kellett volna jelezni, mint egy tipikus forráshelyzetet, amelyben valaki lőfegyvert használ. Senki sem várja el, hogy valaki ilyen helyzetekben szöveget vagy üveget lőjön ki, ezért további nyelvi információkat kellett szolgáltatni, akár explicit, akár implicit módon, hogy a hallgató következtetni tudjon arra, hogy nem tipikus használatot javasolnak. Ez történhetett volna a "lőfegyver használata" kifejezés hozzáadásával ("lőfegyvert kalapácsként használni", "lőfegyvert nyitóként használni"), vagy egy olyan magatartással, amely az adott kontextusban kommunikatíván nyilvánvaló volt (pl. egy nem töltött fegyver átadása egy palack kinyitásával küszködő személynek). Ezekben az atipikus esetekben a "lőfegyvert használni" kifejezésnek más megfelelő funkciója volt, és így más jelentése. Következésképpen ezek az atipikus helyzetek különböző nyelvi kifejezések más-más sorát alkották (pl. "lőfegyvert használni NYITOGATÓKÉNT"). Végül megállapítható, hogy a "lőfegyvert lőfegyverként használni" kifejezés vonalvezetése stabil, és egyértelműen a lőfegyver tipikus módon történő használatára utal. Ennek kontextusfüggetlen értelmezése, ahogyan azt a *Smith kontra New York* ügyben eljáró bíróság tette, értelmezési hiba.

Furcsa azt állítani, ahogyan a formalisták teszik, hogy egy adott kifejezés egyszerű vagy hétköznapi jelentése nem abban áll, ahogyan ezt a kifejezést tipikusan használják, hanem az összes lehetséges használat összegében, az összes olyan kifejezésben, amelyben az értelmezett szót használták (pl. a "használni" kifejezést úgy kell érteni, ahogyan azt bármelyik kifejezésben használták, beleértve a "használni" kifejezést is, és nem úgy, ahogyan azt a "lőfegyver használata" kifejezésben használták). A "használni" meghatározása túl tág ahhoz, hogy értelmes legyen - ez egy olyan általánosítás, amely egyszerűen túl általános.

A *Smith kontra New York* ügyben hozott értelmező döntés meglepő, amint azt Scalia bíró különvéleménye⁷⁴ helyesen hangsúlyozza. Ennek oka az, hogy a Bíróság a "lőfegyver használatára" kifejezést természetellenes módon értelmezte, azaz a kifejezés természetes szövegkörnyezetére érzéketlenül⁷⁵. A döntés inkongruenciája abból adódik, hogy a Bíróság kontextuálisan közelítette meg ennek a kulcsfontosságú kifejezésnek a hétköznapi jelentését, ez pedig annak köszönhető, hogy a Bíróság a nyelv definíció-alapú, nem pedig paradigma-alapú megközelítését feltételezte.

A meghatározáson alapuló megközelítés ellentmondásossága

Mindkét fent tárgyalt eset azt mutatja, hogy a bíró milyen könnyen feltételezhet olyan értelmezést, amely teljesen meglepő és ellentmondásos. Az inkongruencia abból az egyszerű tényből fakad, hogy egy szó vagy kifejezés alkalmazása egy új helyzetre (a célhelyzetre) indokolatlannak tűnik, mivel a célhelyzet nem hasonlít valamely releváns szempontból olyan korábbi helyzetekhez, amelyekre a szóban forgó szót vagy kifejezést alkalmazták. A "gyümölcs" szó paradicsomra való alkalmazása nem megfelelő, mivel a paradicsom, ahogyan konyhai célokra használják, nem hasonlít azokra a tipikus tárgyakra, amelyeket gyümölcsnek nevezünk: cseresznye vagy avokádó. Azt állítani, hogy egy táskát átadása, amelyben egy fegyver van, lőfegyverhasználatnak minősül, furcsának tűnik, mivel ez a helyzet nem hasonlít egy olyan tipikus helyzetre, amelyet a múltban "lőfegyverhasználatnak" nevezünk (például lövés vagy fegyverrel való fenyegetés).

A formalista megközelítés inkongruenciája végzetes hiba, mert elérhetlenné teszi a jogállamiság által megkövetelt kiszámíthatóságot. A jogi nyelv a köznyelv egyik ága, és mint ilyet, úgy kell használni és értelmezni, hogy összhangban legyen a

---

⁷⁴ Scalia: "Egy eszközt használni általában azt jelenti, hogy a rendeltetésének megfelelően használjuk. Amikor valaki megkérdezi, hogy "használ-e botot?", akkor nem arról érdeklődik, hogy a nagyapja ezüst nyelvű sétapálcája ki van-e állítva az előszobában; azt akarja tudni, hogy Ön bottal jár-e. Hasonlóképpen, ha arról beszélünk, hogy "lőfegyvert használunk", akkor azt jelenti, hogy a fegyvert a megkülönböztető céljára, azaz fegyverként használjuk. Az biztos, hogy "egy lőfegyvert számos módon lehet használni", ante, 7. o., többek között cserecikként, ahogyan egy botot is lehet csarnokdíszként "használni" - de ez nem az egyik vagy a másik "használatának" hétköznapi jelentése. ¹Úgy tűnik, hogy a Bíróság nem érti a különbséget aközött, hogy egy szót hogyan lehet használni, és hogy hogyan szokásosan használják. (...) Kétségtelenül nem ésszerű és normális, úgy gondolom, egyszerűen azt mondani, hogy "ne használjon lőfegyvert", amikor az ember az azzal való árusítást vagy kaparászt akarja megtiltani." (...) "A Bíróság nem kerülheti el az "anomális alkalmazásokat", amikor a "lőfegyver használata" anomális jelentését más összefüggésekben alkalmazza"

⁷⁵ Scalia: "Dewsnup v. Timm, 502 U.S. 410, 423 (1992) (SCALIA, J., másként vélekedett), hanem olyan hétköznapi szavakkal, amelyek, mint ahogyan azt már javasoltam, rendkívül érzékenyek a kontextusra".

közös nyelven - azaz kontextuálisan, származásalapú módon. Ha ez nem így van, akkor a jogalanyok meglepődnek, hogy mennyire eltér a nyelvfelfogásuk a bírákétól. A jogi és a köznyelv közötti eltérés minimalizálása érdekében a jogértelmezésnek fel kell hagynia a jelentés mesterséges, definíciókon alapuló megközelítésével, amely a bírói döntésekben inkongruenciát, a jogalkalmazásban pedig kiszámíthatatlanságot eredményezhet. A kiszámíthatatlan bírói döntések nem segíthetik elő a jogállamiságot.

Ha komolyan akarjuk venni a formalisták érvelését a nyelvhez és csakis a nyelvhez való ragaszkodás fontosságáról a jogértelmezésben, akkor meg kell kérdeznünk, hogy milyen nyelvfogalomról beszélnek. A definíciók mesterséges nyelvéhez vagy a mindennapi használat valódi nyelvéhez ragaszkodjunk? Ha a jogértelmezés kiszámítható akar lenni, akkor a mindennapi használatához hasonlóan érzékenyen kell reagálnia az általunk használt kifejezések történetére és funkciójára. E tanulmány utolsó részében egy ilyen jogértelmezési megközelítés vázlatát javasoljuk.

7. A JOGÉRTELMEZÉS NEM FORMALISTA MEGKÖZELÍTÉSE

Mint láttuk, a szemantikai externalizmus egy szótárellenes tézist állít fel: a szótárakban található definíciók segítenek elképzelni azokat a tipikus kontextusokat, amelyekben egy szót használunk, de nem helyettesíthetjük ezeket a kontextusokat. A szemantikai externalizmus szerint az egyszerű jelentés nem a szótári jelentés, hanem egy kifejezés vagy mondat "normális" használatából adódó jelentés, nem pedig egy adott szóé. Ennek a jelentésnek az azonosításához az adott kifejezés vagy mondat használatának a vonalát kell nyomon követni, és ehhez a múltba kell nézni, nem pedig egyszerűen egy szótárba. Ez a folyamat induktív, nem deduktív. Nem definícióra, hanem paradigmára épül. A szokásos használat abból áll, hogy egy kifejezést vagy mondatot tipikus kontextusban, azaz bizonyos tények, dolgok és emberek jelenlétében használunk.

Nézzük meg a vonalelmélet szemszögéből, hogyan zajlik a jogértelmezés a paradigmaalapú megközelítésen belül. Amint azt korábban említettük, a döntő értelmezési döntés a célszituáció (az új helyzet, amelyben a kifejezést használni kívánjuk) és a forrásszituációk (az ugyanazon kifejezés korábbi használati helyzetei, a vonal tagjai) közötti releváns hasonlóságok megtalálása. Hasonlít-e a "paradicsomot" tartalmazó célhelyzet a "gyümölcsöt" tartalmazó korábbi helyzetekhez? Hasonló-e a célszituáció, amelyben a fegyvert kábítószerre cseréljük, azokhoz a korábbi helyzetekhez, amelyekben

a "lőfegyverhasználat" kifejezés elhangzott? Ezekre a kérdésekre a tolmácsnak kell választ adnia.

A paradigma-alapú megközelítés szerint egy jogi kifejezés megfelelő alkalmazása egy új helyzetre két döntést igényel: (1) annak eldöntése, hogy a szóban forgó terminust a jogi szövegben melyik sorban használták, és (2) annak eldöntése, hogy a célhelyzet hasonlít-e a sorba tartozó forráshelyzetekre. Hadd vegyem sorra az egyes döntéseket, ahogyan azokat a jogértelmezésben általában meghozzák.

Vegyük például a "bank" szót. Ha el akarjuk dönteni, hogy a célsituáció alkalmas-e a "bank" szó használatára, akkor először is választanunk kell a két fő vonal között: a pénzügyi és a geológiai vonal között. Az a bíró, aki megtiltja egy bank épületén egy további emelet építését, bizonyára téved, ha erre a helyzetre a környezetvédelmi jog olyan rendelkezését alkalmazza, amely megtiltja, hogy bankon bármilyen építkezést végezzenek. A tévedés gyökere világos: a célhelyzetet nem lehet összehasonlítani egy másik vonalból származó forráshellyzettel.

Hasonló hibát követhettek volna el a paradicsom-gyümölcs ügyben is - nevezetesen, hogy a paradicsomot gyümölcsnek minősítették, még akkor is, ha a "gyümölcs" kifejezést a jogalkotó a kulináris, nem pedig a botanikai vonalon belül használta. A hibát a lőfegyverhasználat-ügyben azért követték el, hogy a "használat" szót túl tágan értelmezték, ahogyan azt a "lőfegyverhasználat" eltérő vonalban értelmezik. A helyes vonal azonosításához először is elemezni kell, hogy a jogalkotó hogyan használta a tárgyalt kifejezést. Hogyan állapíthatjuk meg, hogy a jogalkotó használata melyik vonalhoz tartozott? Ehhez az egyik legjobb eszköz az adott használat kontextusának, azaz a jogalkotási előzményeknek az elemzése. Ez a jogalkotási szövegekben, a parlamenti bizottságok jelentéseiben, a plenáris ülések jegyzőkönyveiben stb. szereplő, a jogi aktusra utaló megnyilatkozásokból áll. Mindezek a kifejezések olyan kifejezések egyidejű használatát jelentik, amelyek azonosak vagy hasonlóak a jogszabály szövegében előforduló kifejezésekkel. Mindezek a megnyilatkozások a jogszabályban szabályozott ügyek körére, a jogszabály által orvosolandó társadalmi kérdésekre stb. vonatkoznak. E megnyilatkozások elemzésével az értelmező megállapíthatja, hogy mi volt az a probléma, amelyet a jogalkotó a törvény megalkotásával megkísérelt megoldani, és melyek voltak azok a konkrét témák, amelyekkel a jogalkotó a parlamenti vitákban foglalkozott. Más szóval, a jogtörténet elemzése segít az értelmezőnek azonosítani a valóság azon elemeit, amelyekre a jogalkotó a jogszabálysövegben utalt, és ezáltal megállapítani azokat a lehetséges sorokat, amelyeken belül az értelmezett kifejezést használták. A "bank" kifejezés

használata a vízkészletekről szóló parlamenti vitán belül a következő lehet

nem döntő a pénzügyi származás kizárásában, de a jogszabályi környezet mélyebb elemzése kulcsfontosságú tényező lehet a megfelelő származás meghatározásában. Hasonlóképpen, a paradicsom-gyümölcs ügyben a jogalkotási előzmények elemzése azt mutatja, hogy az eredeti szövegekörnyezetben a "gyümölcs" kifejezés inkább kulináris, mint botanikai helyzetekre vonatkozott.

A bírói formalizmus, különösen annak textualista ága, általában elutasítja a jogértelmezésben⁷⁶ a jogalkotási előzmények felhasználását. Azt állítja, hogy a fent leírtakhoz hasonló elemzés túlmutatna a jogszabály szövegének nyelvén, amelyet teljesnek és sérthetetlennek tekint. Ez az állítás téves: ha a jogtörténet elemzése túlmutat valamin, akkor a szöveg szemantikáján túlmutat, de csak azért, hogy eljusson annak pragmatikájához, azaz ahhoz a valós kontextushoz, amelyben a nyelvet használják. A szemantikai externalizmus ezt a pragmatikát a törvénytörvény nyelvészeti elemzésének teljesen legitim részeként fogja fel. Más szóval, ha a jelentést úgy fogjuk fel, mint amely szoros kapcsolatban áll azzal a valósággal, amelyre utal, akkor e valóság elemzése nem kezelhető nem nyelvészeti kérdésként. A jogtörténet az a valós kontextus, amelyben a jogalkotó használta azt a kifejezést, amelyet az értelmezőnek alkalmaznia kell; a formalizmus azon javaslata, hogy a jogtörténetet kivonják a nyelvhasználatra vonatkozó tudás legitim forrásainak köréből, az értelmezési premisszákat indokolatlan redukcionizmusának tűnik.

Ha már biztosak vagyunk abban, hogy mind a jogalkotó által használt jogi kifejezés, mind az értelmező által tervezett használata (azaz a szóban forgó esetre való alkalmazása) ugyanazon sorba tartozó esetek lesznek, akkor a második értelmezői döntés meghozható. Ez a célhelyzet és a forráshelyzetek közötti hasonlóság megtalálásában rejlik. Hagyományosan a legfontosabb forráshelyzet, amelyhez a célhelyzetet hasonlítjuk, a törvényalkotó tárgykifejezésének használata. Ahogy azonban Recanati rámutatott, egy kifejezés szemantikai potenciálját az összes olyan forráshelyzet alakítja, amelyben a kifejezést használták. Így a vonalelmélet arra ösztönzi az értelmezőket, hogy bővítsék a forráshelyzetek számát, és vonják be a terminus használatának más eseteit is, beleértve a jogalkotó által használt megelőző, egyidejű és azt követő eseteket is. Ezek közé az esetek közé tartoznak például más bírósági ítéletek, amelyekben a kifejezést hasonló tényállásra alkalmazták, valamint a kifejezésnek a jogirodalomban a jogalkotó általi használat előtt és után történt felhasználásai. A vonal egy kifejezés összes nyilvános használatának láncolata, és ahogyan azt korábban már jeleztem, a jogalkotó használata semmiképpen sem végleges a jogértelmezés szempontjából.

⁷⁶ Lásd Nelson (2005), 361. o.

A szemantikai externalizmus elméleti keretein belül meggyőzőnek tűnik az érvelés az értelmezési premisszák számának más bírósági ítéletek és a jogi szakirodalomban kifejtett vélemények bevonásával történő bővítése mellett. Mégsem fogadják el a formalisták⁷⁷. A formalista nézőpontból az ilyen kiterjesztés kritizálható azokban a jogrendszerekben, ahol a bírósági határozatok nem formális jogforrások (például a kontinentális jogrendszerekben). Ami a jogirodalomban kifejtett véleményeket illeti, a jogi érvelésben való széles körű használatuk ellenére a *communis opinio doctorum* utolsó formális elismerése a jogrendszeren belül az ókori Rómában és az első Német Birodalomban történt meg. Ennek a tanulmánynak nem az a célja, hogy az akkori időkhöz való visszatérés mellett érveljen, hanem annak elismerése, hogy a jogi nyelv elemzése nem zárhatja ki a jogi kifejezések más és kapcsolódó használatát. Ez utóbbiak legitim összehasonlító anyagot jelentenek a jogértelmezés számára, ha egyetértünk azzal, hogy a nyelv jelentését az élő nyelvi gyakorlat, nem pedig a megkövesedett szótári meghatározások hozzák létre.

Amint láttuk, a bírósági formalizmus és a nyelv nem formalista megközelítése közötti vita ismét az értelmezési premisszák redukciójának kérdése körül forog: míg a formalizmus minimalizálni akarja e premisszák számát, az ellenjavaslat növelni akarja azt, a jogalkotási előzmények, a hasonló bírósági ítéletek és a doktrinális vélemények mint nyelvi információforrások bevonásával. A formalista, definíción alapuló megközelítés hajlamos arra, hogy korlátozza a definícióba bekerülő és ennek következtében a definíció új esetre való alkalmazása során figyelembe vett jellemzők számát. Ezzel szemben a paradigma-alapú megközelítés, lemondva a definíció közvetítő funkciójáról, lehetővé teszi az értelmező számára, hogy a cél- és a forráshelyzet közötti hasonlóságot a forráshelyzetekben jelen lévő jellemzők összessége, azaz a kifejezés teljes szemantikai potenciálja alapján értékelje. A forrásszituációkban jelenlévő, az értelmező által figyelembe vett jellemzők számának növekedése az ebben a tanulmányban javasolt nyelvi megközelítés másik antiredukcionista jellemzője.

Az általam védett nem redukcionista tézis nemcsak az értelmezési premisszák mennyiségére, hanem azok minőségére is vonatkozik. Az értelmezés paradigmaalapú megközelítése lehetővé teszi az értelmező számára, hogy a nyelvhasználat korábbi és jelenlegi esetei közötti formai és funkcionális hasonlóságokat egyaránt figyelembe vegye. Amint a "veszélyes szerszám" példa mutatja, a kung-fu mester keze veszélyes szerszámnak számít a

⁷⁷ Schauer és Wise (2000), passim

a Büntető Törvénykönyv értelmében, mivel funkcionális értelemben veszélyesek, még akkor is, ha az előző forráshelyzetekben jelen lévő fizikai jellemzők (mint például az, hogy eszköz) hiányoznak belőlük. Az értelmezésnek ez a funkcionális megközelítése hiányzik a bírói formalizmusból; sőt, a funkcionális és célzatos értelmezés olyan módszerek, amelyeket a formalisták kritizálnak, mivel nem nyelvi jellegűek és hajlamosak a bírói mérlegelés⁷⁸ előmozdítására. Ha a szemantikai internalizmusról és a jelentés kritériumalapú megközelítéséről a szemantikai externalizmusra váltunk, amely a nyelv és a valós világ valós jellemzői közötti kapcsolatra összpontosít, akkor kiderül, hogy a bírói formalizmus vonakodása a funkcionális és célzatos megfontolások alkalmazásától teljesen indokolatlan. A nyelvi kifejezéseknek funkciójuk van, mégpedig az, hogy releváns vonásokat ragadjanak ki a valóságból. Azért használunk nyelvi kifejezéseket, hogy jelezzük, hogy ezek a jellemzők előfordulnak. Az értelmezés egyetlen olyan megközelítése sem hanyagolhatja el a nyelv funkcionális és célzatos aspektusait, amely a hétköznapi jelentés dekódolásának hatékony eszközévé kíván válni.

Összefoglalva, a jogtörténet, más bírósági ítéletek és a jogi szakirodalomban kifejtett nézetek, valamint a jogi nyelv funkcionális és célzatos aspektusai mind olyan elemként kezelhetők, amelyek segítenek a jogi kifejezések jelentésének elemzésében. A történeti, összehasonlító vagy jogirodalmi szempontok által vezérelt értelmezés kéz a kézben jár a jogállamisággal, különösen azzal az állítással, hogy a rendelkezések és szabályok alapvetően nyelvi jellegűek. Ez pedig a formalizmust, annak szövegszemléletével együtt, mint a jogállamisággal összeegyeztethető kizárólagos értelmezési módszert kiiktatja.

A nem formalizmus kritikusaiknak, akik attól tartanak, hogy az ügyvédek vagy bírák túlzott mérlegelési jogkörrel rendelkeznek, nincs mitől tartaniuk. Paradox módon a jogértelmezés nem formalista megközelítése a bírói döntések jobb kiszámíthatóságát és a bírói mérlegelés szigorúbb korlátozását biztosíthatja azáltal, hogy kiszélesíti a bírák döntéseik alapjául szolgáló értelmezési premisszáik körét. Bár nem redukzív, az itt bemutatott elmélet a vonalvezetésre való támaszkodásnak köszönhetően korlátozza az értelmezői mérlegelést és biztosítja a kiszámíthatóságot. Ha azt állítjuk, hogy egy szónak van egy bizonyos jelentése, akkor azt állítjuk, hogy a szó ezt a jelentést a korábbi használatok eredményeképpen szerezte. Így a származáselmélet fontos eleme a múltbeli használatok iránti tisztelet, amely valószínűtlenné⁷⁹ teszi az idioszinkratikus használatokat. Ebben az értelemben egy tipikus jelentés beágyazódása egy

---

⁷⁸ Ahogy Horwitz (1977, 254. o.) érvel, a formalizmus egyenlő annak elutasításával, hogy a jognak instrumentális funkciói vannak. Pildes (1999, 612. o.) a formalizmust a szabályokhoz való

ragaszkodásként határozza meg, azok céljának figyelembevétele nélkül (R. Pildes 1999, 612. o.).

⁷⁹ Rauti (2012), 1-2. o.

jogi kifejezés a használat hagyományában olyan kötőerővel bír, mint amelyet Dworkin ábrázolt a láncregény-metaforában: jelenlegi nyelvhasználatainkat egyszerre inspirálják és kötik a korábbi használatok⁸⁰.

Az értelmezés nem formalista megközelítése, amely a nyelvfilozófia externalista álláspontjaiból ered, a nyelvet természetes módon szemléli: az emberi viselkedés koordinálásának történelmileg meghatározott gyakorlati eszközeként, nem pedig a valós világtól mesterségesen elválasztott, elvont, kritériumszerű definíciók halmazaként. Ez utóbbi, azaz a jogi formalisták által képviselt megközelítés meglepő értelmezési eredményekhez vezethet, mert túlságosan távol áll attól, ahogyan az emberek a nyelvet használják. Mint ilyen, aláássa a jogállamiságot, ahelyett, hogy elősegítené azt.

8. KÖVETKEZTETÉS

A dolgozat elején említett amerikai realisták kritikája nem űzte el a bírói formalizmust, ahogy a későbbi kritikák sem; sőt, ahogy Weinrib rámutat, a formalizmust az elmúlt kétszáz évben többször megölték, de mégsem hajlandó halott⁸¹ maradni. A kritika többek között azért bizonyult sikertelennek, mert ritkán próbálta elválni a formalizmust fő létfenntartó rendszerétől: a jogállamisággal való állítólagos összeegyeztethetőségétől. A formalisták úgy vélik, hogy az ő értelmezési elméletük az egyetlen, amely biztosítja a jogállamiságot, aminek következménye, hogy a formalizmus bármilyen kritikája veszélyezteti a nyugati jogrendszerek eme alapító eszményét. Ahhoz, hogy hatékony legyen, a bírói formalizmus kritikájának a formalizmus és a jogállamiság szétválasztásával kell kezdenie, ahogyan azt ebben a tanulmányban megkíséreltem megtenni.

A formalizmus kritikájából hiányzott az az érv, hogy a jogalkalmazás konkurens megközelítései jobban követik a jogállamiság elvét, mint maga a formalizmus, mert hűségesebbek a jogi nyelvhez. Ahhoz, hogy ezt belássuk, a jogi nyelvet a szemantikai externalizmus pozíciójából kell elemezni. Azáltal, hogy feltárja a jogi nyelv kifinomultabb természetét, ez az új álláspont világossá teszi, hogy a jogi szövegek értelmezésének nem kell redukcionista lennie. Éppen ellenkezőleg, a jogi értelmezésnek fel kell használnia nyelvtörténetünk és nyelvi gyakorlatunk gazdagságát, ha igazságot akar tenni a jogalkotó által használt nyelvnek. A hűséges értelmezéshez a jogi

---

⁸⁰ Dworkin (1986)

⁸¹ Weinrib (1988), p. 951

nyelv valójában nem igényel teljesen mindent figyelembe vevő megközelítést, de nem is korlátozódhat pusztán formalista megközelítésre. Egy mérsékelt nem formalista, nem redukcionista jogértelmezési megközelítés tűnik inkább indokoltnak.

BIBLIOGRÁFIA

Adler, A.N. (1998) Can Formalism Convey Justice? - Oaths, 'Deeds' and Other Legal Speech Acts in Four English Renaissance Plays, "St. John's L. Rev." 72,p. 248.

Barak, Aharon (2005) *Purposive Interpretation in Law*. Princeton és Oxford: Princeton University Press.

Bix, Brian (2004) *A Dictionary of Legal Theory*, Oxford University Press.

Bix, Brian (2003) "A jelentés és a hivatkozás elméletei megoldhatják a jogi meghatározottság problémáját?". *Ratio Juris* 16[3]: 281-295.

Brink, David O. (1989) *Szemantika és jogi értelmezés. További gondolatok*, Canadian Journal of Law and Jurisprudence, Vol. II, No. II, July.

Burge, Tyler (1979) Individualizmus és a mentális. *Midwest Studies in Philosophy* 4: 73-122.

Burton, S. (2004) *Judging in Good Faith*, Cambridge University Press, Cambridge p114., 141.

Cicero, Marcus Tullius (2008) *A kötelezettségekről: De Officiis*. Fordította Patrick Gerald Walsh. Oxford: Oxford University Press.

Cox P.N. (2003) *An Interpretation and (Partial) Defense of Legal Formalism*, "Indiana Law Review", 36.

Craig, P. R. Hodder-Williams (1996), *Judges and Politics in the Contemporary Age*, Bowerdean, London.

Craig, P. (2003) Constitutional Foundations, the Rule of Law and Supremacy, "Public Law" 2003,SPR

D'Amato, Anthony (1991) "A 'Plain Meaning' ellenkező értelmű következményei". *Arizona Law Review* 33: 529-579.

Devitt, Michael (1981) *Megnevezés*. New York: Columbia University Press.

- Duxbury, N. (1995) *Patterns of American Jurisprudence*, Clarendon Press, Oxford
- Dworkin, Ronald Myles (1986) *Law's Empire*. New York: Harvard University Press.
- Eskridge William Jr. (1990) "Az új textualizmus". *UCLA Law Review* 37: 621-691.
- Eskridge, William Jr. és Philip Frickey (1990) "Statutory Interpretation as Practical Reasoning" (Törvényértelmezés mint gyakorlati érvelés). *Stanford Law Review* 43: 321-384.
- Evans, Gareth (1996) "A nevek oksági elmélete". In: *A nyelv filozófiája*, Aloysius P. Martinich (szerk.), 271-83. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Fish, Stanley (2005) *There Is No Textualist Position*, "San Diego L. Rev.", 42, p. 629.
- Grey, Thomas, (1999) *The New Formalism*, "Stanford Law School Working Papers".
- Harris, Roy, Hutton, Christopher, (2007), *Definíció az elméletben és a gyakorlatban*: Bloomsbury, London-New York.
- Hart, Herbert (1961) *The Concept of Law*, Clarendon Law Series
- Horwitz, M. J. (1977) *The Transformation of American Law 1780-1860*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Hughes, Christopher (2006) *Kripke, név, szükségszerűség és identitás*. Oxford: Oxford: Clarendon Press.
- Huhn, W. (2003) A jogi érvelés szakaszai: A jogtudományi fejlődés szakaszai: formalizmus, analógia és realizmus, "Viii. L. Rev." 2003, 48, 309. o.
- Hutton, Christopher (2014) *Word Meaning and Legal Interpretation*: Palgrave Macmillan.
- Jackson, Franck (1998) *A metafizikától az etikáig: A fogalmi elemzés védelme* Oxford University Press
- Kallestrup, Jesper (2012), *Semantic Externalism*, Routledge
- Kennedy, Duncan (1973), *Legal Formality*, "J. Legal Stud.", 2
- Kennedy, Duncan (1976) Form and Substance in Private Law Adjudication, "Harv. L. Rev." 1976, 89
- Kozak, Artur (2002) *Granice prawniczej władzy dyskrecjonalnej*, Kolonia Limited, Wrocław

Kripke, Saul (1979) "Speaker's Reference and Semantic Reference" In *Contemporary Perspectives in the Philosophy of Language*, szerk. Peter French, Theodore Uehling és Howard Wettstein. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Kripke, Saul (1991) *Naming and Necessity*. Oxford: Basil Blackwell.

Llewellyn, K.N. (1962) *Jurisprudence*: University of Chicago Press, Chicago.

Mallon, Ron (2015), *Társadalmi konstrukció és a referencia elérése* NOUS 00:0 (2015) 1-19

Manning, John F. (2003) The Absurdity Doctrine, *Harv L. Rev.* p2387,2408., 2393

Michelman, F.I. (1999) A Brief Anatomy of Adjudicative Rule Formalism, "U. Chi. L. Rev." 1999, 66. t., nr. 3

Millikan, Ruth G., (1984) *Language, Thought and Other Biological Categories*, MIT

Millikan, Ruth G., (2005) *Language: A Biological Model*, Oxford University Press

Nelson, Celeb (2005) What is Textualism?, *Virginia Law Review*, Vol. 91: 347

Pildes, Richard H., (1999) *Forms of Formalism*, "University of Chicago Law Review". 66.

Pound, Roscoe, (1908) *Mechanical Jurisprudence*, "ColLR" (1908). 8.

Putnam, Hilary (1975) "A jelentés jelentése". In: *Mind, Language and Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rauti, Antonio Multiple Groundings and Deference *The Philosophical Quarterly* Vol. No62., 246, January 2012

Recanati, Francois (2004) *Literal Meaning*, Cambridge University Press, Cambridge.

Ross, Stephen (1995) "Az egyszerű jelentés korlátozott relevanciája". *Washington University Law Quarterly* 73: 1057-1067.

Scalia, Antonin (1997) *A Matter of Interpretation*, Princeton University Press

Schauer, Frederic (1988) Formalism, 97 *Yale L.J.* 509.

Schauer, Frederic (1991) *Playing by the Rules. A szabályalapú döntéshozatal filozófiai vizsgálata a jogban és az életben*. Oxford: Oxford: Oxford University Press.

Schauer, Frederic (2008) Formalizmus: In: Jogi, alkotmányos, igazságügyi formalizmus: Jogi, alkotmányos, bírói, in: The Oxford Handbook of Law and Politics, szerk. Whittington, Kelemen, Caldeira, pp. 428-436.

Schauer, F., Wise V. J. (2000) *Non-legal Information and the Delegalization of Law*, Journal of Legal Studies, Vol. 29, No. 1, Pt. 2, January.

Solum, Lawrence (2008) Semantic Originalism, *Illinois Public Law Research Paper No. 07-24*

Sunstein, Cass. R. (1999) *Must Formalism Be Defended Empirically*, "University of Chicago Law Review", 66

Stavropoulos, Nicos (1996) *Objektivitás a jogban*. Oxford: Oxford: Clarendon Press.

Tushnet, Mark (1983) "A lefektetett szabályok követése: Az interpretivizmus és a semleges elvek kritikája". *Harvard Law Review* 96: 781-824.

Tushnet, Mark (1985) *Antiformalism in Recent Constitutional Theory*, "Mich. L. Rev." 83

Weinrib, Ernest (1988) Jogi formalizmus: A jog immanens racionalitásáról, "Yale L.J.", 97

Wittgenstein, Ludwig, (1958) *Filozófiai vizsgálódások*, (G. Anscombe ford. 3. kiadás).